

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра банківської справи

Допущено до захисту

Завідувач кафедри _____ Л. В. Жердецька

“ _____ ” _____ 2024 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за освітньо-професійною програмою
«Міжнародний банківський бізнес»
на тему:
«Оцінювання ліквідності банку за міжнародними стандартами»

Виконав: студент 4-го курсу, групи З

ФФБС

КАЗЮК Ігор Васильович

Керівник: к. е. н., доцент

СЕРГЄЄВА Олена Степанівна

ОДЕСА – 2024

АНОТАЦІЯ

Казюк І.В. «Оцінювання ліквідності банку за міжнародними стандартами». Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2024.

У роботі розглядаються теоретичні основи оцінки ліквідності банку, включаючи аналіз наукових підходів до визначення терміну «ліквідність» та її класифікації з метою визначення можливих об'єктів оцінювання; систематизацію факторів, що впливають на ліквідність банку; визначення місця оцінки ліквідності банку в системі управління нею; обґрунтування послідовності дій при оцінці ліквідності банку та особливості її здійснення на різних рівнях управління; використання методів та інструментів оцінки ліквідності банку.

У роботі проаналізовано основні напрями діяльності АТ «Райффайзен Банк»; ліквідність АТ «Райффайзен Банк» та інструментарій, що використовується для оцінки ліквідності в банку. За результатами аналізу визначено, що ліквідний стан банку є достатнім для виконання його зобов'язань перед вкладниками та кредиторами, а також проведення активних операцій. Основні загрози ліквідності банку формуються структурою джерел фондування, в якій домінують кошти на поточних рахунках фізичних та юридичних осіб. Зазначені дисбаланси покриваються сформованими буферами ліквідності, але в разі погіршення операційного середовища у банку може зрости вразливість до кризи ліквідності. Достатній рівень ліквідності банку в поточний момент також підтверджується дотриманням пруденційних нормативів ліквідності та значеннями додаткових коефіцієнтів ліквідності.

У роботі надано рекомендації щодо моделей оцінки ліквідності банку, що враховує міжнародні стандарти, та передбачає: наявність комплексних вхідних інформаційних даних, системи динамічних припущень щодо впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, використання сценарного аналізу та стрес-тестування (прямого та реверсивного).

Автором доведено необхідність моделювання поведінки продуктів без визначеного строку погашення. Визначено, що для досягнення цілей моделювання можуть використовуватись параметричні методи, методи на основі ARIMA та її різновиди ARIMAX, SARIMA, SARIMAX, методи на основі машинного навчання.

Встановлено, що у процесі прийняття рішення щодо використання в практичній діяльності банку переваги та недоліки інструментів мають бути зважені індивідуально для кожного банку з урахуванням специфіки його діяльності, доступності інформаційної бази та досягнення цілей оцінювання та наглядових вимог з мінімальними витратами всіх типів ресурсів.

Ключові слова: банк, ліквідність, ризик ліквідності, оцінка ліквідності банку, стрес-тестування ліквідності банку.

ANNOTATION

Kaziuk I.V. «Assessing bank liquidity according to international standards».

Qualification work for a bachelor's degree in «Finance, Banking and Insurance». - Odessa National University of Economics. Odesa, 2024.

The paper examines the theoretical foundations of bank liquidity assessment, including the analysis of scientific approaches to the definition of the term «liquidity» and its classification to determine possible assessment objects; systematization of factors affecting bank liquidity; determining the place of assessment of the bank's liquidity in its management system; substantiating the sequence of actions in assessing the bank's liquidity and the specifics of its implementation at different levels of management; the use of methods and tools to evaluate the bank's liquidity.

The work analyzes the primary areas of activity of Raiffeisen Bank JSC, its liquidity, and tools used to assess liquidity. Based on the analysis results, it was determined that the bank's liquid state is sufficient to fulfil its obligations to depositors and creditors and conduct active operations. The main threats to the bank's liquidity are formed by the structure of funding sources, which is dominated by funds on the current accounts of individuals and legal entities. The formed liquidity buffers cover the specified imbalances, but in the event of deterioration of the operating environment, the bank's vulnerability to a liquidity crisis may increase. The bank's sufficient level of liquidity at the current moment is also confirmed by compliance with prudential liquidity standards and values of additional liquidity ratios.

The work provides recommendations on bank liquidity assessment models that take into account international standards and include: the availability of complex input data and a system of dynamic assumptions regarding the influence of external and internal factors; the use of scenario analysis and stress testing (direct and reverse).

The author proved the necessity of modelling the behaviour of products without a fixed maturity. It was determined that parametric methods, methods based on ARIMA and its variants ARIMAX, SARIMA, SARIMAX, and methods based on machine learning could be used to achieve modelling goals.

It was established that in the process of deciding on the use in the practical activities of the bank, the advantages and disadvantages of the tools should be weighed individually for each bank, taking into account the specifics of its activity, the availability of the information base and the achievement of assessment goals and supervisory requirements with minimal expenditure of all types of resources.

Keywords: bank, liquidity, liquidity risk, assessment of bank liquidity, stress testing of bank liquidity.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ЛІКВІДНОСТІ БАНКУ	9
1.1. Ліквідність банку: сутність та види як об’єкта оцінювання.....	9
1.2. Фактори, що впливають на ліквідність банку	15
1.3. Теоретико-методичні засади оцінки ліквідності банку.....	22
Висновки до розділу 1.....	31
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА ЛІКВІДНОСТІ АТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК»	33
2.1. Економічна характеристика та основні напрями діяльності АТ «Райффайзен Банк»	33
2.2. Оцінка ліквідності АТ «Райффайзен Банк».....	39
2.3. Практичний інструментарій оцінки ліквідності АТ «Райффайзен Банк»	48
Висновки до розділу 2.....	53
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНКИ ЛІКВІДНОСТІ БАНКУ	55
3.1. Міжнародні стандарти моделей оцінки ліквідності банків в умовах невизначеного операційного середовища.....	55
3.2. Науково-методичне забезпечення моделювання поведінки продуктів без визначеного строку погашення.....	63
Висновки до розділу 3.....	70
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75
ДОДАТКИ	84

ВСТУП

Актуальність теми роботи обґрунтована тим, що в умовах прояву кризових явищ зовнішнього середовища банку, обумовленого загрозами та наслідками військової агресії росії проти України, у зону ризику попадає ліквідність банку, тому необхідно завчасно аналізувати можливі «шокові» події та реакцію банку на них та застосовувати відповідні заходи щодо мінімізації негативного впливу зовнішнього середовища. Для того, щоб запобігти виникненню криз ліквідності, важливого значення набуває вдосконалення оцінки ліквідності банку у системі управління нею з використанням сучасного та адаптованого до умов операційного середовища інструментарію, що базується на міжнародних стандартах та кращих практиках.

Метою кваліфікаційної роботи є вдосконалення інструментарію оцінки ліквідності банку, що базується на міжнародних стандартах та кращих практиках та враховує умови діяльності банків України.

Відповідно до поставленої мети, *завданнями дослідження* є:

- узагальнення наукових підходів до визначення терміну «ліквідність» та її класифікації з метою визначення можливих об'єктів оцінювання;
- систематизація факторів, що впливають на ліквідність банку;
- визначення місця оцінки ліквідності банку в системі управління нею;
- обґрунтування послідовності дій при оцінці ліквідності банку та особливості її здійснення на різних рівнях управління;
- дослідження методів та інструментів оцінки ліквідності банку;
- формування економічної характеристики та дослідження основних напрямів діяльності АТ «Райффайзен Банк»;
- аналіз ліквідності АТ «Райффайзен Банк» та вивчення практичного інструментарію, що використовується для оцінки ліквідності в банку;
- формування комплексу заходів для підвищення ефективності практичного інструментарію, що використовується для оцінки ліквідності в банку.

Об'єктом дослідження є ліквідність банку як об'єкт оцінювання, що формується під впливом різноспрямованих зовнішніх та внутрішніх факторів.

Предметом дослідження є методи та інструменти, що використовуються для оцінки ліквідності банку в системі управління нею.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові методи: аналіз та синтез, індукція та дедукція, абстрагування та конкретизація (для уточнення сутності терміну «ліквідність банку», систематизації видів ліквідності банку та факторів впливу на неї; систематизації методів та інструментів оцінки ліквідності банку; систематизації міжнародних стандартів моделей оцінки ліквідності; узагальнення методів моделювання поведінки продуктів без визначеного строку погашення); порівняльний, коефіцієнтний, графічний та табличний аналіз (оцінювання основних показників діяльності, фінансового стану та рівня ліквідності АТ «Райффайзен Банк»); метод ARIMA (прогнозування залишків коштів до запитання на рахунках клієнтів АТ «Райффайзен Банк» на 2025 рік).

Інформаційно-фактологічну базу дослідження сформували офіційні та дослідницькі матеріали Базельського комітету з банківського нагляду, Європейського центрального банку, Міжнародного валютного фонду; нормативно-правові акти, статистичні, наглядові й звітно-аналітичні дані Національного банку України; звітність АТ «Райффайзен Банк»; праці вітчизняних та закордонних вчених з питань ліквідності банків. Для проведення розрахунків використано MS Office Excel (оцінювання основних показників діяльності, фінансового стану та рівня ліквідності АТ «Райффайзен Банк»); EViews (прогнозування залишків коштів до запитання на рахунках клієнтів АТ «Райффайзен Банк» з використанням методу ARIMA).

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна бакалаврська робота є самостійно виконаним дослідженням. Усі розробки та пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору.

Структура і зміст роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи становить 91 сторінку, зокрема 76 сторінок основного тексту, 7 таблиць, 27 рисунків, 5 додатків та список літератури з 85 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ ЛІКВІДНОСТІ БАНКУ

1.1. Ліквідність банку: сутність та види як об'єкта оцінювання

Поняття ліквідності в банківській сфері застосовується як до різних об'єктів, так і має різне трактування.

Ліквідність банку (ліквідність на мікрорівні) є складовою ліквідності банківської системи (ліквідність на макрорівні), і, відповідно, стан ліквідності окремого банку залежно від його системної важливості пропорційно впливає на ліквідність цієї системи в цілому. При появі проблем в системі може спрацювати «ефект доміно», що негативно вплине на ліквідність окремого банку, та має враховуватися у процесі побудови системи її оцінювання. Також при побудові системи оцінювання ліквідності банку варто враховувати основну її мікроекономічну складову – ліквідність балансу, адже в подальшій роботі оцінка та прогнозування ліквідності банку, в більшості випадків, базуватиметься саме на дослідженні ліквідності балансу в частині ліквідності активів, ліквідності пасивів та їх збалансованості. Отже, при побудові системи оцінювання ліквідності банку слід враховувати взаємозв'язки та взаємозалежності в цій ієрархічній системі.

Важливим аспектом є дослідження сутності поняття «ліквідність банку», виходячи з інтересів того чи іншого суб'єкта – стейкхолдера. Основні інтереси зацікавлених суб'єктів подано на рисунку 1.1.

Для НБУ як регулятора та наглядового органу на мікро- та макрорівні фінансової системи, уповноваженої забезпечувати фінансову стабільність, важливо збереження стабільності банківської системи та захист вкладників й кредиторів через своєчасне повернення банком коштів. Для менеджменту банків ліквідність повинна додатково включати ефективність використання коштів, яка, надалі, відобразиться на розмірі прибутку.

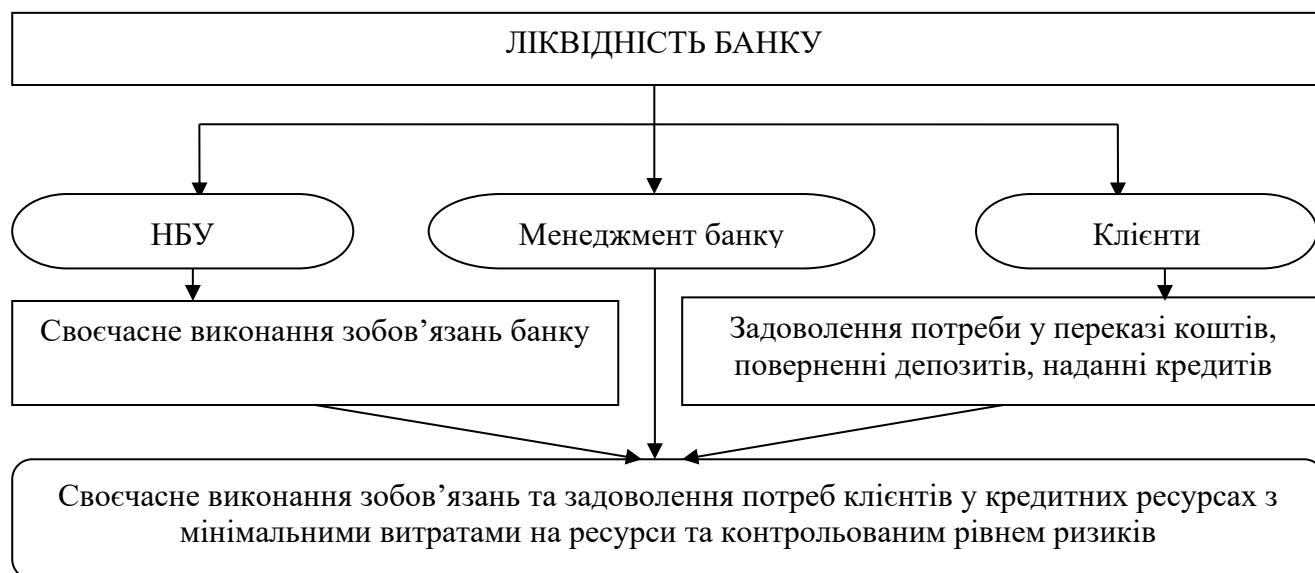

Рис. 1.1 Основні аспекти ліквідності банку для різних стейкхолдерів

Джерело: складено автором за матеріалами [75]

Для клієнта необхідне швидке, своєчасне та якісне надання послуг за прийнятною для них ціною. Відповідно, з цієї позиції ліквідність банку має розглядатися як можливість задовольнити потреби клієнтів у банківських послугах.

Вивчаючи матеріали наукових досліджень [22, 32, 33, 50, 52, 57, 67, 69, 71, 84, 85] (додаток А), можна зробити висновок, що науковці при наданні якісної характеристики оперують концептами «можливість», «здатність», «спроможність», тому визначимо, яке з них доцільно застосовувати до визначення «ліквідності банку».

Переглянувши трактування у словниках [27, 41, 45] ми встановили, що можливість – це «наявність умов, сприятливих для чого-небудь, обставин, які допомагають чомусь», а відтак не зуміти або не захотіти ними скористатися, що для характеристики ліквідності банку не доцільно застосовувати.

Здатність – це «властивість за значенням здатним, тобто таким, що може, уміє здійснювати, виконувати, робити що-небудь, поводити себе певним чином» [41, 45]. Це трактування не враховує наявності певних зовнішніх умов або внутрішніх умов, що можуть впливати на ліквідність та, відповідно, не є доцільним для використання в характеристиці поняття «ліквідність банку».

«Спроможність» у [41, 45] визначається як синонім до поняття «здатність»: «... до здійснення чого-небудь, наявність умов, сприятливих для чого-небудь, обставин, які допомагають чомусь; можливість». Для нашого дослідження це пояснення спроможності є доцільнішим у визначенні ліквідності банку, оскільки поєднує можливість менеджерів здійснювати певні дії при зміні зовнішнього середовища та інтегрує в собі всі інші підходи.

Мінімально необхідною вимогою для забезпечення ліквідності банку є вчасне виконання зобов'язань перед клієнтами. Розраховуючись за зобов'язаннями, банк виконуватиме вимоги, встановлені НБУ, та зберігатиме репутацію на ринку банківських послуг. Надання конкурентоспроможних послуг – це залучення коштів за таких умов та процентних ставок, щоб витрати були порівняно з конкурентами мінімальними, а ресурсна база – стабільною; розміщення коштів – з достатньо високим рівнем дохідності та формуванням високоякісних активів. Відповідно до цього, якісно спланувавши свою діяльність та розробивши «запасні» варіанти дій в майбутньому, можна буде попередити такі явища, як «криза ліквідності» та «ризик ліквідності».

Отже, ліквідність банку – це явище, що характеризує спроможність банку розраховуватися за зобов'язаннями та надавати конкурентоспроможні послуги за умови забезпечення ефективності діяльності (контрольованості витрат та отримання цільового прибутку).

Наступним завданням роботи є розгляд видів ліквідності з метою визначення їх специфіки як об'єкту оцінювання.

Базовою ознакою класифікації є горизонт оцінювання, що впливатиме на інструментарій та можливості прогнозування. За цією ознакою вважаємо за доцільне виділити наступні її види:

- довгострокова ліквідність банку – ліквідність, яка визначається з урахуванням прогнозу стану банку на період понад 0,5–1 рік;
- короткострокова ліквідність банку – ліквідність, яка визначається з урахуванням прогнозу стану банку на 1–6 місяців;

– миттєва ліквідність банку – ліквідність, яка визначається з урахуванням прогнозу стану банку в періоді до одного місяця, включаючи ліквідність у межах операційного дня.

Важливим у контексті теми дослідження є врахування способу її оцінки ліквідності з виокремленням ліквідності як «запас» або як «потік».

Ліквідність як «запас» містить «...визначення рівня можливості виконувати свої зобов'язання перед клієнтами у визначений конкретний момент часу шляхом зміни структури активів на користь високоліквідних статей за рахунок наявних у цій сфері невикористаних резервів» [52]. У взаємозв'язку з цим концептом виділяється такий вид ліквідності, як статистична ліквідність, що визначається на конкретну дату.

Ліквідність як «потік» оцінюють з огляду на динамічні характеристики, що зокрема передбачає оцінку спроможності банку протягом певного періоду часу змінювати сформований рівень ліквідності відповідно до встановлених цільових показників. У цьому контексті мають оцінюватися прогнозні значення та динамічні зміни, враховуючи вплив вхідних й вихідних грошових потоків, утворених за результатами операційної діяльності банку, а також здатності банку до зміни структури зобов'язань та активів [52]. У взаємозв'язку з цим концептом виділяється такий вид ліквідності, як динамічна ліквідність, що визначається на конкретний момент часу, але з урахуванням змін у майбутньому періоді.

Дослідивши ці поняття, встановлено, що поняття концепт ліквідності як запасу доцільно використовувати при оцінці поточного стану, а також у разі використання інструментарію горизонтального, вертикального, коефіцієнтного аналізу. При плануванні та дослідженні впливу зовнішніх та внутрішніх факторів краще використовувати розуміння ліквідності як потоку [40].

За обсягом ліквідність банку доцільно структурувати на:

– повну (банк має достатню кількість ліквідних активів для того, щоб виконати свої зобов'язання перед клієнтами у будь-який момент, та надавати банківські послуги);

- задовільну (банк має досить ліквідних активів або спроможний залучити кошти на ринку для того, щоб виконати більшість своїх зобов'язань перед клієнтами, але можливі обмеження у здійсненні певних операцій чи реакція на несподівані події);
- незадовільну (банк не має достатньо ліквідних активів, щоб виконати свої зобов'язання перед клієнтами в повному обсязі без екстреної підтримки власників або центрального банку).

За результатом діяльності банку доцільно розрізняти надлишкову, збалансовану та дефіцитну ліквідність. У випадку надлишкової ліквідності банк має рівень ліквідності, що перевищує його потреби. Це може виникнути, наприклад, через надмірну консервативність в стратегії управління, що знижує ризики ліквідності, але може знижувати прибутковість банку. Збалансована ліквідність визначає, що банк має оптимальний рівень ліквідності, яка задовольняє поточні потреби його клієнтів та водночас забезпечує ефективне використання ресурсів. У більшості робіт вчені приділяють увагу дефіциту ліквідності банку, причиною якого є недостатня кількість ресурсів або відсутня можливість їх залучення для виконання зобов'язань та надання конкурентоспроможних послуг клієнтам, що призводить до збільшення витрат та зменшення доходів. Прояв такої ліквідності неминуче призводить до порушення нормативів ліквідності, а відтак, застосування з боку НБУ заходів впливу.

У системі оцінювання ліквідності необхідно досліджувати фактори, що спричиняють як дефіцит, так і надлишок ліквідності банку (дисбаланси ліквідності), що сформує аналітичне підґрунтя для розроблення управлінських заходів щодо усунення негативних наслідків їх прояву.

У системі оцінювання ліквідності важливим є оцінювання її достатності та визначення її джерел. За цією ознакою науковці акцентують на власній накопиченій ліквідності (існує у формі буферів ліквідності – первинних та вторинних резервів) та запозиченій (покупній) ліквідності (існує у формі можливості банку залучати кошти на грошовому ринку та, як мінімум, може оцінюватися як сукупний обсяг кредитних лімітів, відкритих на банк), зазначаючи, що співвідношення між ними та проблема визначення сукупної потреби банку в ліквідності залишаються одними з основних задач оцінювання, оскільки рівень попиту на кредити та можливість залучення

депозитів залежать не лише від внутрішніх характеристик банку, а й від множини зовнішніх факторів [85].

Узагальнено зобразимо підходи до класифікації ліквідності банку на рисунку 1.2.

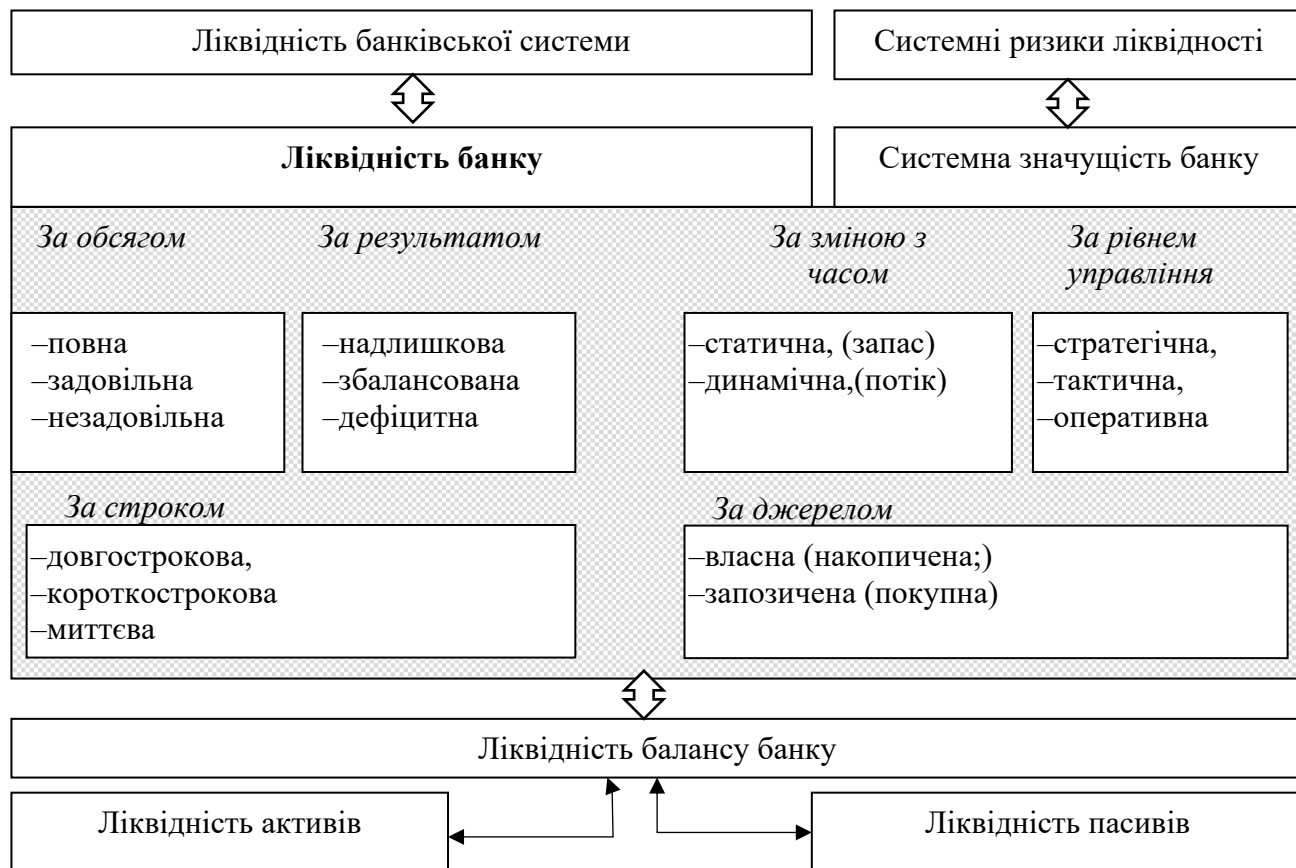

Рис. 1.2 Класифікація ліквідності банку

Джерело: складено автором за матеріалами [24, 46, 69]

Отже, ліквідність банку – це явище, що характеризує спроможність банку розраховуватися за зобов’язаннями та надавати конкурентоспроможні послуги за умови забезпечення ефективності діяльності (контрольованості витрат та отримання цільового прибутку).

У роботі запропонована класифікація ліквідності банку за такими ознаками, як: обсяг, результат, строк, зміна з часом, рівень управління та джерело.

1.2. Фактори, що впливають на ліквідність банку

Ефективна система оцінювання ліквідності банку має передбачати врахування впливу факторів впливу на неї. Зважаючи на зазначене, в рамках цього дослідження необхідно систематизувати фактори, що впливають на неї.

Фактор впливу на ліквідність банку – це будь-який фактор, умова або обставина, яка може вплинути на рівень ліквідності банку, тобто його спроможність розраховуватися за зобов'язаннями та надавати конкурентоспроможні послуги за умови забезпечення ефективності діяльності (контрольованості витрат та отримання цільового прибутку).

Рівень ліквідності банку, на нашу думку, варто розглядати як результативну надбудову над всіма операціями банку, що здійснюється в умовах складного та невизначеного операційного середовища. Це визначає те, що фактори, котрі прямо не впливають на ліквідність, але впливають на окрему банківську операцію, мають або можуть мати вплив на ліквідність. Це ускладнює оцінювання ліквідності банку та вимагає постійної ідентифікації факторів впливу на неї та вдосконалення інструментарію з урахуванням їх специфіки.

За результатами дослідження ми визначили, що на ліквідність банку впливають численні фактори, які формуються безпосередньо в процесі діяльності окремого банку (внутрішні), які можна оцінювати, прогнозувати та змінювати в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі, та зовнішні фактори, які потрібно ідентифікувати, оцінювати, аналізувати та адаптуватись до них.

У межах цієї роботи, базуючись на розробках вчених, ми вважаємо за доцільне розподіляти фактори зовнішнього та внутрішнього середовища [3-8, 13-16, 25, 54, 61].

Зовнішні фактори некеровані для банку, тому він повинен оцінювати та прогнозувати можливі тренди їх змін, масштаби та напрями впливу при плануванні та прийнятті управлінських рішень щодо ліквідності.

Узагальнена класифікація зовнішніх факторів впливу на рівень ліквідності банку представлена на рисунку 1.3.

Рис. 1.3 Зовнішні фактори, що впливають на ліквідність банку

Джерело: складено автором за матеріалами [3-8, 11, 13-16, 25, 54, 61]

Стан економіки в державі прямо впливає на діяльність банку, при чому при спаді економіки характерний дефіцит ліквідності, при пожвавленні може спостерігатися як дефіцит, так і надлишок. Це зумовлено впливом на такі ключові фінансові параметри банку, визначальні для рівня його ліквідності, як попит на кредити та пропозиція ресурсів від вкладників.

Ключовими індикаторами стану економіки, що використовуються в оцінці ліквідності банків, є:

- приріст ВВП, при цьому напрям його впливу оцінюються неоднозначно. Мусса М. А. Б. [15], Бунда І. та Дескільбет Дж. Б. [6] виявили позитивний вплив ВВП на ліквідність, а Дінгер В. [8], Водова [20] встановили негативні взаємозв'язки;
- рівень інфляції. У дослідженнях [5, 15] її вплив на ліквідність банків оцінюється як негативний, але за окремими аналітичними роботами його вплив оцінюється як незначний [11];
- рівень безробіття. За більшістю досліджень значно негативно впливає на ліквідність банків [11]. Цей висновок узгоджується з тим, що банки мають нижчий рівень ліквідності в період економічного спаду

Вплив регуляторів на ліквідність банків може бути як превентивним (встановлення нормативних вимог до ліквідності, систем управління ризиком ліквідності та стрес-тестування), так і реактивним (інструментарій підтримки ліквідності банків, виконання функцій кредитора останньої інстанції), і відіграє важливу роль у запобіганні кризам та забезпеченні нормального функціонування банківської системи.

Спрямованість монетарної політики варто розглядати на прикладі рестрикційної та експансійної монетарної політики. «Здешевлення» грошей в економіці дозволяє збільшити додаткові резерви ліквідності банку (міжбанківський ринок, ефект кредитного мультиплікатора), а політика «дорогих» грошей – «закриває» доступ банків до такого резерву.

Довіра населення – некерований фактор, який складно оцінити, але в певні моменти він може створити значні проблеми в діяльності банку. Вплинути на цей фактор можуть чутки, створені конкурентами або іншими зацікавленими особами,

витоком інсайдерської інформації, менталітетом населення. Якщо фізичні особи приймають рішення зважено, критично оцінивши інформацію, то чутки не матимуть значної шкоди, якщо ж поміж населення більшість панікує без зайвих причин, то незначний обсяг негативної інформації може стати причиною кризи ліквідності.

Результати досліджень [4] підтверджують позитивний вплив довіри до банків створення ліквідності, особливо у невеликих чи державних банків, і навіть під час економічних спадів.

Окрему групу впливу на ліквідність банку зовнішнього походження складають екстремальні фактори (наслідки стихійних лих, війни/гібридні конфлікти, революції, страйки), вплив яких може бути критичним, а ідентифікувати та оцінити їх наслідки достатньо складно.

Вплив зовнішніх факторів, які формують операційне середовище функціонування банків, залежить від наступних параметрів:

- рівень волатильності. Швидкі й непередбачувані зміни на фінансових ринках можуть вплинути на потребу в ліквідності. Так, різкі зміни процентних ставок або валютних курсів можуть призвести до неочікуваних потреб в коштах для виконання фінансових зобов'язань;

- невизначеність. Нестабільність економічних умов, політичного та соціального середовища, невизначеність щодо майбутніх перспектив можуть ускладнити прогнозування попиту на ліквідність;

- складність. Ускладнення операційного середовища може призвести до зростання ризиків, які впливають на активи та зобов'язання банку, що може вплинути на його ліквідність;

- неоднозначність. Неоднозначність у правовому та регуляторному середовищі може призвести до змін у вимогах до ліквідності та умовах її забезпечення, що може вплинути на стратегії управління ліквідністю банку.

Узагальнивши результати дослідження праць закордонних та вітчизняних вчених, внутрішні фактори вважаємо за доцільне структурувати на специфічні та загальні, як це представлено на рисунку 1.4.

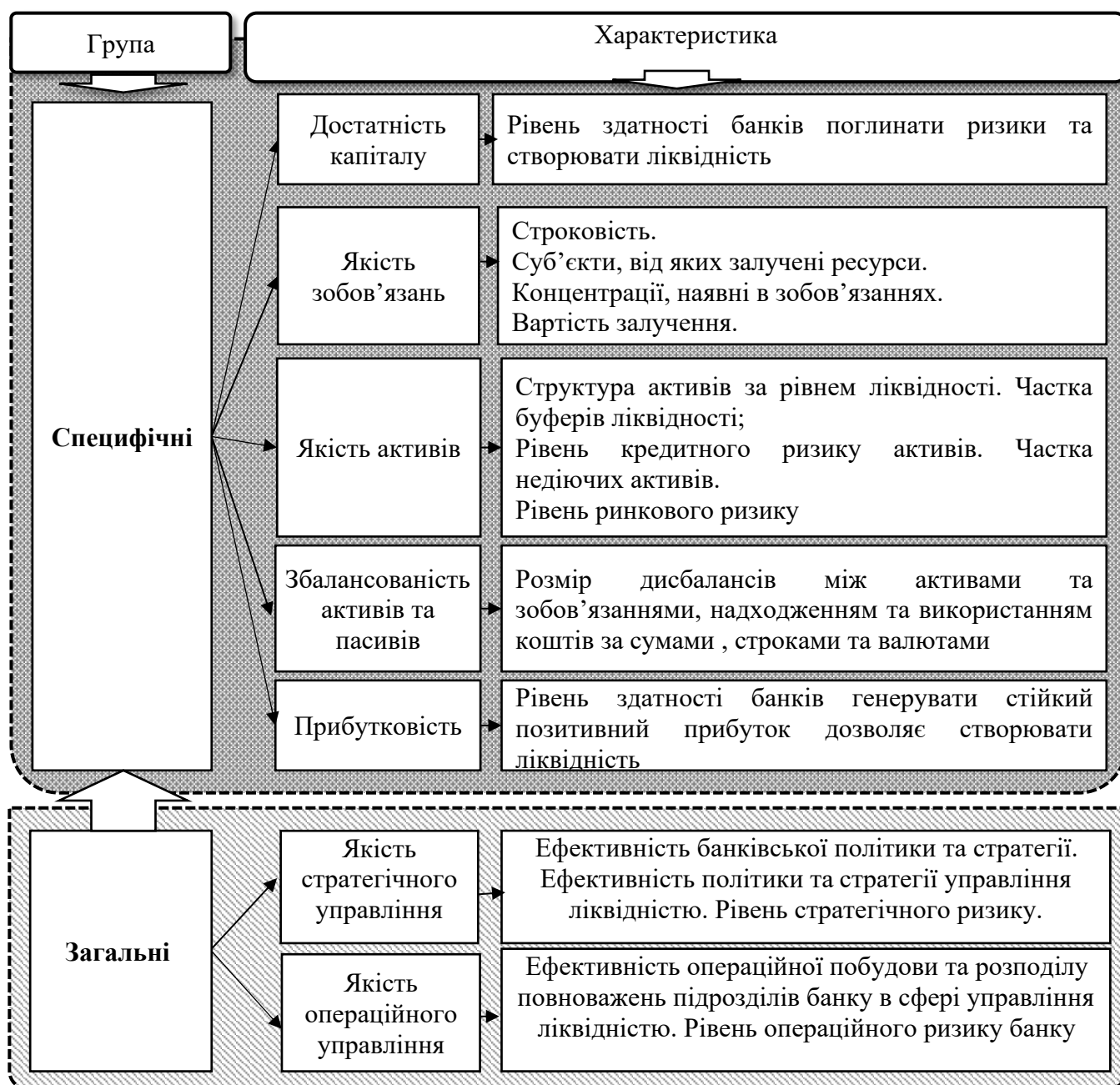

Рис. 1.4 Внутрішні фактори, що впливають на ліквідність банку

Джерело: складено автором за матеріалами [3-8, 11, 13-16, 25, 54, 61]

Специфічні фактори в межах цієї роботи – це фактори, що безпосередньо впливають на діяльність банку, базуються на ліквідності балансу та пов'язані з рухом грошових коштів. Загальні фактори – фактори, що створюють умови для здійснення банківської діяльності, безпосередньо впливають на діяльність банку, але не пов'язані з балансом та генерованими ним грошовими потоками та ризиками.

Важливим фактором ліквідності банку є достатність капіталу та, у разі виникнення потреби, можливість поповнення капіталу власниками. Науковці довели, що наявність достатнього розміру капіталу підвищує здатність банків поглинати ризики [3] та створювати ліквідність [20]. Характеристика та склад власників є якісним доповненням до достатності капіталу банку, оскільки одним із резервів ліквідності є докапіталізація банку, то, при виникненні певних проблем, власники – перші і основні суб'єкти, котрі можуть зробити вливання коштів. Таким чином, нормальне функціонування банку залежить від зацікавленості та можливостей власників допомогти банку. Як додаткову детермінанту впливу на ліквідність банку за цією ознакою виділяють форму власності (державна / приватна) та резидентність капіталу (банки з приватним капіталом / банки з іноземним капіталом).

На рівень ліквідності значною мірою впливає якість зобов'язань банку, що детермінується стабільністю ресурсів, на що, своєю чергою, впливає їх строковість та суб'єкти, від яких залучені ресурси, а також наявні концентрації. Параметри зобов'язань банку формують ризик ліквідності джерел фондування. Індикатором зростання загрози втрати ліквідності може виступати така характеристика, як зростання вартості ресурсів, що не супроводжується відповідними змінами на ринку.

Важливим фактором впливу на ліквідність банку є частка буферів ліквідності – обсягу високоякісних ліквідних активів на балансі.

Для інших компонентів активів основною характеристикою їх якості є рівень ризику щодо їх повернення, основним індикатором якого є рівень кредитного ризику як «виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів унаслідок невиконання боржником/контрагентом узятих на себе зобов'язань відповідно до умов договору» [64]. Для ліквідності важливими є наслідки реалізації кредитного ризику – частка недіючих активів на балансі банку.

Окрім цього, якість активів банку в контексті ліквідності визначає ринковий ризик – потенціал змін або втрат вартості активу через умови ринку (процентні ставки, валютні курси тощо). Цей ризик виникає через волатильність позицій, відкритих на основних фінансових ринках: боргових цінних паперів, чутливих до змін у процентних ставках, акцій, валют. Мінливість кожного з цих ринків робить банки

вразливими до коливань ціни чи вартості фінансових інструментів, якими ведеться торгівля на ринку.

Збалансованість активів та пасивів банку має свої особливості на кожному рівні та горизонті управління, проте загальним для цього буде джерело, котре спричинило необхідність самого балансування, – наявність дисбалансів грошових потоків, активів та зобов'язань за сумами, строками та валютами.

Вплив прибутковості на ліквідність банку оцінюється неоднозначно. У ряді досліджень виявлено, що прибутковість позитивно впливає на ліквідність банку [20]. На противагу цьому, у роботі [7] встановлено, що прибутковість негативно вплинула на ліквідність банку.

До загальних факторів впливу на ліквідність банку відносимо якість стратегічного управління банком, що детермінує специфічні фактори, та знаходять своє відображення у рівні стратегічного ризику.

Операційна побудова та розподіл повноважень підрозділів банку визначають обсяг обов'язків та відповідальності працівників за конкретні дії [58]. Рівень кваліфікації впливає на якість та швидкість прийняття управлінських рішень.

Два раніше зазначені фактори, разом з програмно-технологічними можливостями банку, можуть бути оцінені як операційний ризик, що виникає «... унаслідок недоліків або помилок в організації внутрішніх процесів, навмисних або ненавмисних дій працівників банку або інших осіб, збоїв у роботі систем банку або внаслідок впливу зовнішніх факторів» [64].

У результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що основними факторами оптимізації ліквідності банку є внутрішні специфічні, безпосередньо пов'язані з рухом фінансових ресурсів та грошових коштів, на які можуть вплинути зовнішні та внутрішні загальні фактори.

Базуючись на цьому, ми вважаємо, що об'єктами оцінювання мають насамперед виступати специфічні фактори, оскільки отримана аналітична інформація буде використовуватися як для ризик-менеджменту, так і для управління ліквідністю.

1.3. Теоретико-методичні засади оцінки ліквідності банку

Оцінка є важливою складовою системи управління ліквідністю банку (рис. 1.5). Це зумовлено тим, що вона дозволяє банкам завчасно виявляти, вимірювати та управляти ризиками ліквідності, що виникають через невідповідність фінансування, нестабільність ринку та непередбачені шоки ліквідності.

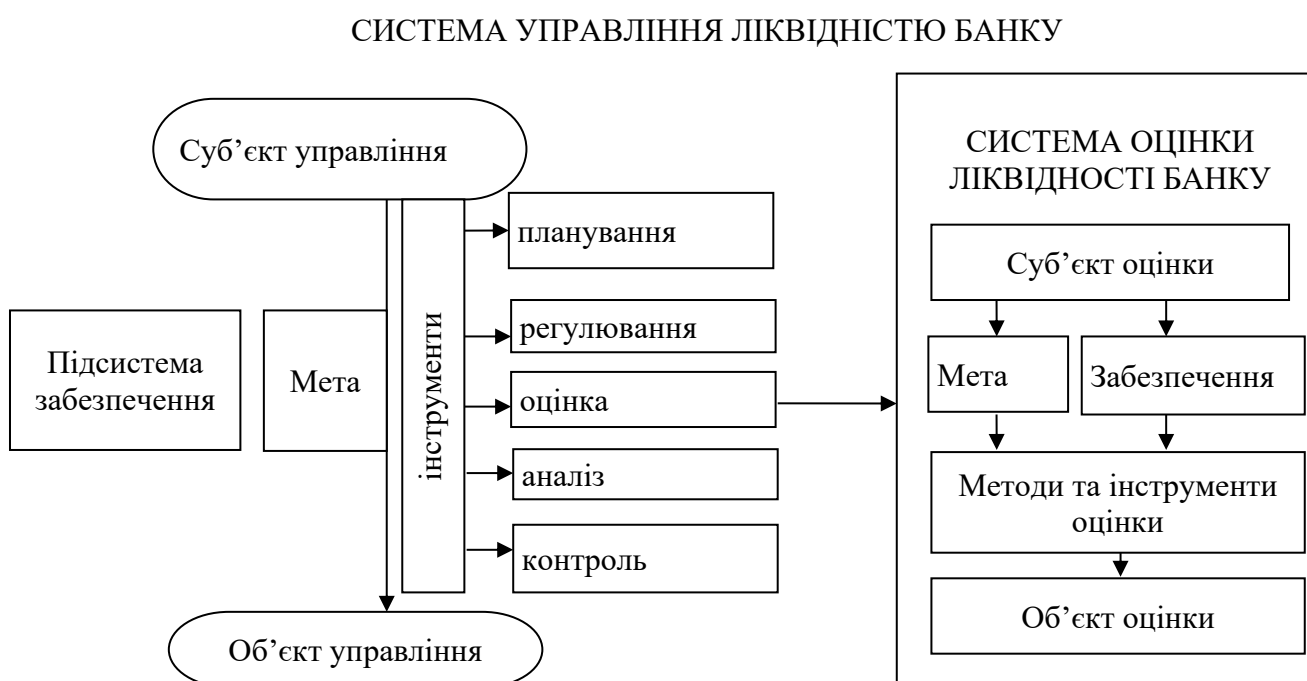

Рис. 1.5 Взаємозв'язок системи управління та оцінки ліквідності банку

Джерело: складено автором за матеріалами [31, 48, 75]

Крім цього, оцінка ліквідності є важливим компонентом в системі банківського регулювання та нагляду, аде виконуючи нормативні вимоги регулятора та підтримуючи таким чином адекватні буфери ліквідності, банки можуть зменшити ризик кризи ліквідності та зберегти фінансову стійкість, що, своєю чергою, забезпечить ліквідність та фінансову стійкість банківської системи в цілому.

Для досягнення мети дослідження необхідно уточнити сутність поняття «оцінка ліквідності банку». Провівши узагальнення публікацій, ми виявили, що погляди вчених можна розділити на дві групи. Відповідно до першого підходу, оцінка, аналіз,

планування – слова-синоніми, чітке розмежування змісту яких відсутнє. Другий підхід полягає в тому, що оцінка та планування є складовими процесу аналізу. У рамках цього дослідження на основі підходу А. Герасимовича [21], ми зробили наступний висновок: оцінка явища (ліквідності) є основою для подальшого аналізу, а вже після аналізу ліквідності ми будемо її планувати. За цим підходом, оцінка ліквідності – це встановлення її кількісних та / або якісних параметрів, тоді як аналіз ліквідності – це процес пояснення отриманого параметра на основі результатів оцінки.

Відповідно до прийнятого в роботі підходу оцінку ліквідності банку будемо розглядати як систему, у межах якої виділяємо суб'єкт, об'єкт, мету, методи та інструменти, забезпечення.

Об'єктом оцінювання ліквідності банку є специфічні фактори, що визначають її рівень (первинні фактори), та вторинні фактори, що на них впливають, зі структуризацією за ієрархічними рівнями управління та видами ліквідності. Предметом оцінки є розкриття причинно-наслідкових зв'язків між факторами, що впливають на ліквідність банку.

Суб'єкти оцінки ліквідності банку пропонуємо розділяти на суб'єктів, які:

- розробляють методики, інструменти та моделі, що використовуються банком для оцінки ліквідності банку (підрозділ з управління ризиками);
- безпосередньо здійснюють оцінку (аналітична служба, казначейство, чи виконавець в межах окремої одиниці організаційної структури банку);
- користуються отриманими результатами в процесі подальшого аналізу, управління та контролю (рада банку, комітет з управління активами та пасивами банку, казначейство, менеджери, що здійснюють управління ліквідністю та ризиком ліквідності банку).

Оскільки оцінка є важливою складовою системи управління ліквідністю банку, її цілі та завдання підпорядковані ній з урахуванням специфіки ієрархічних рівнів управління.

Систематизовані цілі та завдання для кожного рівня оцінки ліквідності банку в рамках ієрархічної структури управління подано в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Загальна характеристика оцінки ліквідності банку на кожному рівні управління

Рівень	Мета	Завдання	Інформаційне забезпечення
Оперативний	Оцінювання і планування можливостей банку щодо забезпечення щоденного вчасного виконання зобов'язань, задоволення потреб клієнтів	– оцінка нормативів ліквідності НБУ та норм обов'язкового резервування; – щоденна оцінка очікуваних грошових потоків; – розрахунок показників щоденної оцінки ризику ліквідності; – прогнозування суми дефіциту ліквідності протягом дня та потреби в ліквідних коштах на наступний день;	Щоденний баланс, оборотно-сальдовий баланс; інформація, одержана від клієнтів
Тактичний	Оцінка та прогнозування поточної ліквідності банку в розрізі заданих часових інтервалів	– оцінка ліквідності активів та стабільності пасивів банку, визначення їх співвідношення й оцінка рівня ризику надлишкової або недостатньої ліквідності; – оцінка й прогнозування грошових потоків за активними та пасивними операціями, позабалансовими операціями в розрізі заданих часових інтервалів; – GAP-аналіз; – оцінка концентрації активів/зобов'язань банку за основними клієнтами/групами пов'язаних контрагентів; – оцінка напрямів розміщення надлишкових ліквідних коштів; – виявлення факторів незбалансованої ліквідності; – порівняльний аналіз вартості та доступності альтернативних джерел поповнення ліквідних коштів.	Фінансова звітність, звітність за окремим видами діяльності банку; інформація про ситуацію на ринку цінних паперів та фінансовому секторі, ринкових характеристик цінних паперів, включених до переліку високоякісних ліквідних активів;
Стратегічний	Обґрунтування політики та стратегії управління ліквідністю в частині співвідношення між ліквідністю і прибутковістю фінансових параметрів планів банку	– моделювання впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на фінансові параметри планів банку; – визначення цільових параметрів планового балансу банку та плану руху грошових – складання плану дій у разі виникнення дефіциту або надлишку ліквідності	інформація, одержана від клієнтів; статистика НБУ щодо динаміки активів та зобов'язань банківської системи, неплатоспроможних банків, або банків, що опинилися в умовах кризи.
Антикризовий	Оцінювання ймовірності виникнення кризи ліквідності	– визначення та оцінка індикаторів раннього попередження про настання/загрозу настання кризи ліквідності; – стрес-тестування ліквідності	можних банків, або банків, що опинилися в умовах кризи.

Джерело: складено за матеріалами [14, 31, 42, 48, 50, 53, 64, 75, 77, 84]

Оцінка ліквідності, яка проводиться органами банківського регулювання та нагляду, має на меті:

- забезпечення фінансової стійкості банківської системи на основі визначення потенційних ризиків ліквідності на мікро- та макрорівні банківської системи та вжиття превентивних заходів для пом'якшення системних ризиків та запобігання кризам ліквідності. Аналізуючи показники ліквідності та сценарії стрес-тестування, наглядові органи можуть виявити потенційні недоліки в системах управління ліквідністю банків. Це дозволяє їм оперативно втручатися, вживати заходи впливу та співпрацювати з банками, щоб удосконалити їх практику управління ризиком ліквідності;

- захист вкладників та кредиторів шляхом забезпечення банків достатньою ліквідністю для виконання своїх зобов'язань на основі встановлення мінімальних вимог до ліквідності;

- підтримка трансмісії монетарної політики шляхом коригування кредитних та депозитних ставок. Адекватна ліквідність у банківській системі гарантує, що банки можуть виконувати свою роль посередників, полегшуючи потік кредитів домогосподарствам та підприємствам й підтримуючи економічну активність;

- контроль дотримання банками встановлених норм та стандартів щодо ліквідності. Наглядові органи проводять регулярну оцінку профілів ризику ліквідності банків, резервів ліквідності та планів фінансування на випадок непередбачених обставин. Невідповідність вимогам може призвести до застосування заходів регулювання та впливу, щоб забезпечити дотримання банками всіх вимог щодо управління ліквідністю та попередити на цій основі виникнення ідіосинкратичних та системних криз ліквідності.

Для досягнення цілей та завдань оцінки ліквідності необхідно дотримуватись технології як обґрунтованої сукупності етапів проведення оцінки ліквідності, що представлені на рисунку 1.6.

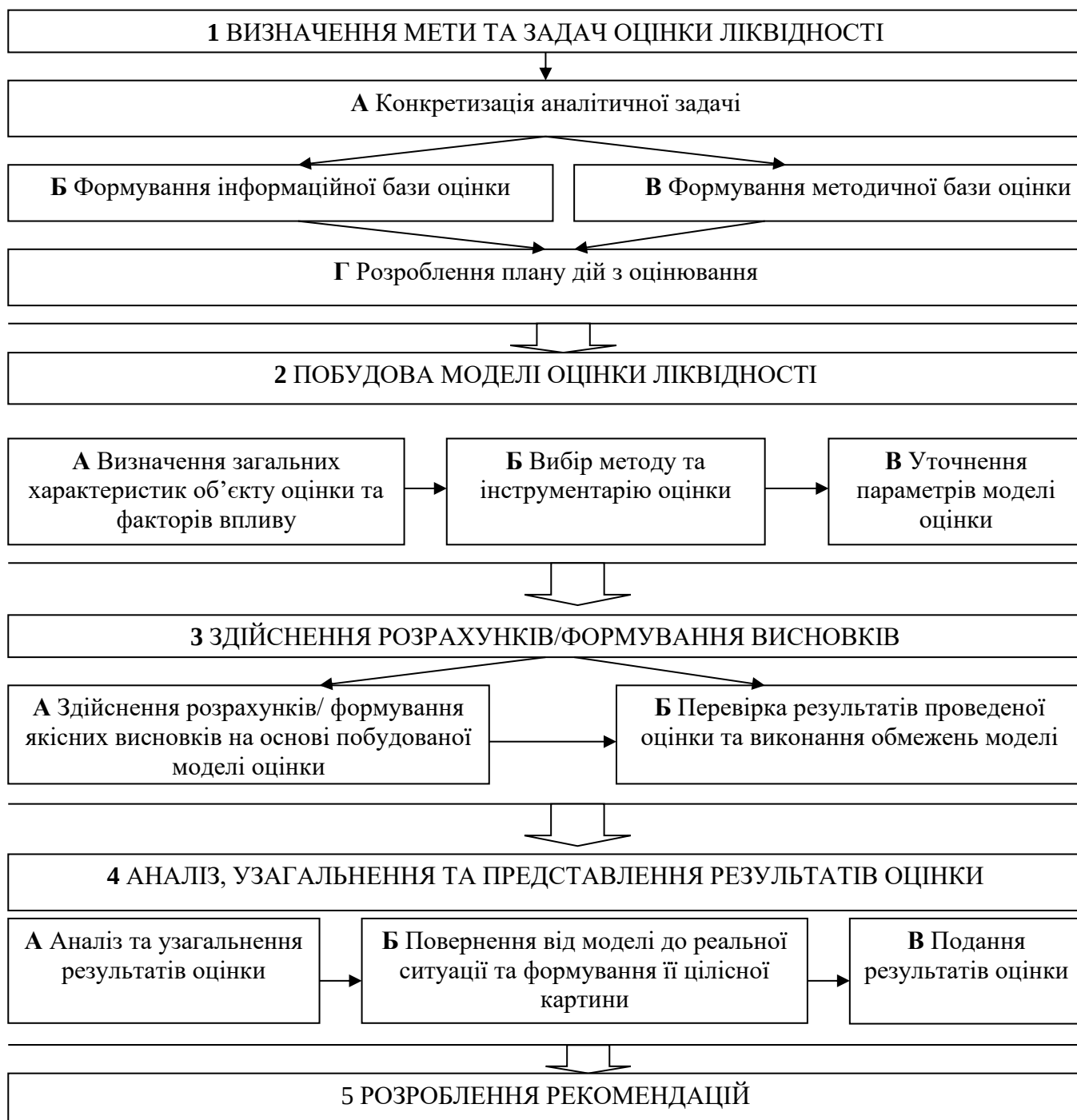

Рис. 1.6. Технологія оцінки ліквідності банку

Джерело: складено автором за матеріалами [21, 85]

Наступним завданням роботи є дослідження методів та інструментів оцінки ліквідності банку, що використовуються органами банківського регулювання та нагляду, а також суб'єктами банківського менеджменту.

Порівняльна оцінка вимагає визначення нормативного (планового) значення показника, котрий забезпечить достатній рівень ліквідності банку. Далі відбувається

порівняння отриманого (фактичного) значення з нормативним (плановим). У разі виявлених розбіжностей оцінюють ступінь відхилення, і приймають рішення щодо подальших управлінських або регуляторних впливів [21, 85].

Горизонтальна оцінка характеризує зміну певного об'єкта в часі, та присутнє в будь-якому методі, що досліджує динамічні зміни [21, 85]. Дослідження змін об'єкта управління ліквідністю в часі є основою для планування ліквідності банку, прогнозування нормативів та інших показників ліквідності, та підсумкового аналізу.

Вертикальна оцінка вивчає зміни в структурі об'єкта (активів, зобов'язань, дисбалансів), визначає оптимальні співвідношення між складовими елементами, та є основою для структурного методу. Цей спосіб оцінки поширений при балансуванні активів та пасивів банку та ідентифікації ризиків концентрацій за строками, валютами, постачальниками ресурсів, позичальників тощо [14, 21, 85].

Структурний метод є комбінацією методів вертикальної та порівняльної оцінки, досліджує співвідношення окремих частин балансу між собою та ґрунтується на оцінці структури активів та пасивів. Його завданнями є: визначення частки ліквідних активів та нестабільних пасивів, визначення їх співвідношення й оцінка на цій основі рівня ризику надлишкової або недостатньої ліквідності. Також передбачено виявлення інших факторів ризику незбалансованої ліквідності шляхом докладнішого вивчення структури активів та пасивів банку.

Оцінка ліквідності банку на основі системи коефіцієнтів є найбільш поширеною. Сутність цього методу полягає в «розрахунку коефіцієнтів, що характеризують ліквідність балансу, стабільність зобов'язань банку та потреби банку в додаткових ліквідних коштах» [19, 21, 85]. Коефіцієнти, переважно, розраховуються як співвідношення між обсягами активів і відповідних зобов'язань (додаток Б). Розрахунок коефіцієнтів ліквідності у вигляді економічних нормативів входить до складу обов'язкової звітності банків і використовується регуляторами для контролю за рівнем ліквідності [55, 56]. Основною перевагою цього методу є простота розрахунку, проте він дає статичну оцінку, а відтак його використання є обмеженим.

Для отримання узагальненого показника оцінки ліквідності на основі комплексу коефіцієнтів науковці [30, 44] довели доцільність використання

непараметричної статистики, в основі якої – поняття динамічного нормативу, що є сукупністю коефіцієнтів, упорядкованих за темпами їх зростання. Особливість непараметричної статистики полягає в абстрагуванні від конкретних значень величин на користь їх сутностей та співмірностей, що нівелює велику кількість факторів та взаємозв'язків між елементами системи, але дає змогу оцінити ризик ліквідності, виходячи з найбільш загальних принципів та уявлень сутності ризику ліквідності та факторів його виникнення [30, 44].

Наступним методом, який ми розглянемо в нашій роботі, є оцінка розриву ліквідності (метод GAP). Відповідно до загальноприйнятого підходу виділяють:

- статичний розрив ліквідності, що визначається як різниця між сумами та зобов'язань, строк погашення яких настає протягом певного, як правило, попередньо визначеного інтервалу (наприклад, один день, один тиждень, один місяць), що характеризує профіль строків погашення активів та пасивів банку. В рамках його розрахунку можуть використовувати матриці фондування;

- динамічний розрив ліквідності, що враховує очікувані надходження та відтоки грошових коштів, включаючи договірні зобов'язання, погашення кредитів, зняття депозитів та інші операції, чутливі до ліквідності, визначені, використовуючи прогнози грошових потоків та аналіз сценаріїв. У рамках практичного використання цього методу використовується широкий спектр статистичних та економіко-математичних методів та моделей.

За підходом НБУ GAP «... відображає часову неузгодженість між вимогами та зобов'язаннями банку (як балансовими, так і позабалансовими) за контрактними (контрактний GAP) або очікуваними строками погашення (прогнозний GAP) [64].

Важливим інструментом оцінки ліквідності є стрес-тестування, який дозволяє визначити стійкість банку до несприятливих сценаріїв та потенційних шоків ліквідності шляхом піддавання профілю ліквідності банку екстремальним, але вірогідним сценаріям зміни зовнішніх та / або внутрішніх факторів.

В Україні мінімальні вимоги до стрес-тестування ліквідності банків визначені вимогами Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах [57].

Також банками може проводитись реверсивне стрес-тестування (пошук такої комбінації значень факторів та визначенні такого сценарію, за якого у банку може виникнути криза ліквідності) та бек-тестування (фактичні значення показників порівнюються з визначеними за результатами прогнозування / сценарного аналізу / стрес-тестування, щоб оцінити ефективність відповідних моделей).

Узагальнення методів оцінки ліквідності банку представлено на рисунку 1.7.

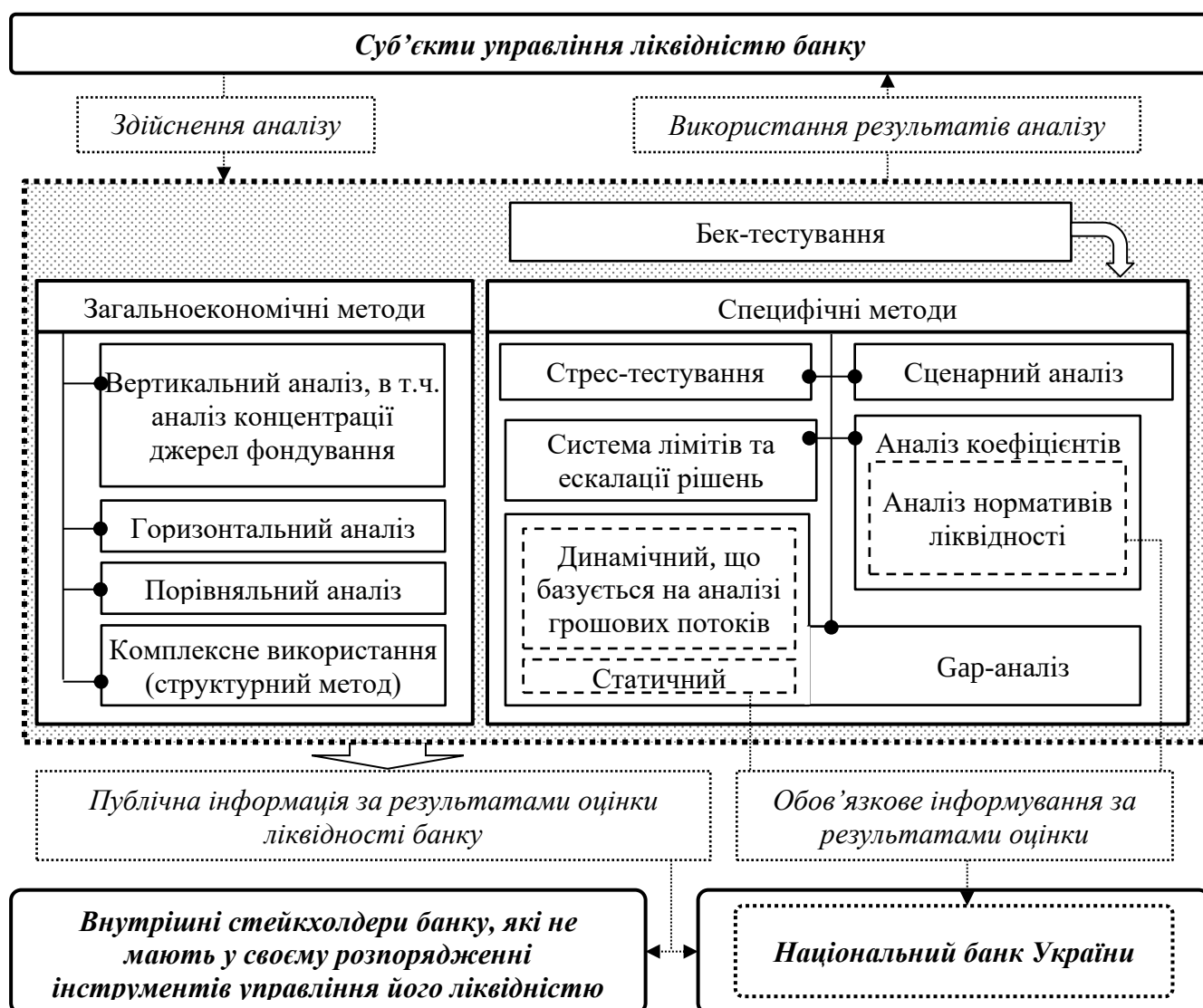

Рис. 1.7 Класифікація методів оцінки ліквідності банку

Джерело: складено автором за матеріалами [14, 19, 49, 64, 71, 75]

Міжнародні підходи та стандарти до оцінки ліквідності банків представлені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Міжнародні підходи та стандарти до оцінки ліквідності банків

Аспекти	Базель III		Процес наглядової перевірки та оцінки (SREP)	Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ)
	LCR	NSFR		
Цілі	Оцінка достатності високоякісних ліквідних активів, щоб протистояти стресу ліквідності протягом короткострокового періоду	Оцінка стійкості в довгостроковій перспективі на основі достатності стабільних джерел фінансування активів протягом одного року	Оцінка практики управління ризиками, включаючи ризик ліквідності	Розкриття інформацію про управління ризиком ліквідності, стан ліквідності та ризики ліквідності.
Часовий горизонт	Короткостроковий (30 днів)	Середньостроковий (один рік)	Довгостроковий (триваючий процес)	Не зазначається
Ключові показники	Запаси високоякісних ліквідних активів (HQLA); чисті грошові відтоки (NCOF)	Доступне (ASF), та необхідне (RSF) стабільне фінансування	Якісні та кількісні оцінки управління ризиком ліквідності	Аналіз строків погашення, розкриття інформації про фінансові інструменти, коментарі керівництва
Компоненти оцінки	HQLA, NCOF, стрес-сценарії	ASF, RSF, невідповідність фінансування, буфери ліквідності.	Система управління ризиком ліквідності, стратегія фінансування, план фінансування на випадок непередбачених ситуацій	Політика та процедури управління ризиком ліквідності, профіль строків погашення активів та зобов'язань
Нормативні вимоги	Обов'язковий для банків, які підпадають під дію нормативних актів Базель III		Обов'язковий для банків, які перебувають під наглядом регуляторних органів.	Обов'язковий для суб'єктів господарювання, які складають фінансову звітність за МСФЗ
Вплив на управління ліквідністю	Вимагає, щоб банки мали достатньо ліквідних активів для покриття короткострокових потреб у ліквідності	Вимагає від банків підтримувати стабільні джерела фінансування для підтримки своєї діяльності в перспективі до одного року	Впливає на практику управління ризиком ліквідності та стратегії фінансування банків	Вимагає від банків прозорого розкриття інформації про практику управління ризиком ліквідності та ліквідні позиції.

Джерело: складено автором за матеріалами [2, 47]

Практики банківського регулювання та нагляду в Україні повною мірою враховують всі міжнародні практики та стандарти, імplementовані в діяльність банків Національним банком України.

Висновки до розділу 1

За результатами першого розділу роботи ми зробили наступні висновки:

1. Ліквідність банку – це явище, що характеризує спроможність банку розраховуватися за зобов'язаннями та надавати конкурентоспроможні послуги за умови забезпечення ефективності діяльності (контрольованості витрат та отримання цільового прибутку). Ліквідність банку на мікрорівні є складовою ліквідності банківської системи (ліквідність на макрорівні), і, відповідно, стан ліквідності окремого банку залежно від його системної важливості пропорційно впливає на ліквідність цієї системи в цілому. При появі проблем в системі може спрацювати «ефект доміно», що негативно вплине на ліквідність окремого банку, та має враховуватися у процесі побудови системи її оцінювання.

2. При побудові системи оцінювання ліквідності банку необхідно враховувати основну її мікроекономічну складову – ліквідність балансу, адже в подальшій роботі оцінка та прогнозування ліквідності банку, в більшості випадків, базуватиметься саме на дослідженні ліквідності балансу в частині ліквідності активів, ліквідності пасивів та їх збалансованості. Отже, при побудові системи оцінювання ліквідності банку слід враховувати взаємозв'язки та взаємозалежності в цій ієрархічній системі.

3. У роботі розроблена класифікація ліквідності банку за такими ознаками, як: обсяг, результат, строк, зміна з часом, рівень управління та джерело.

4. Систематизовані фактори ліквідності банку поділяються на зовнішні (глобальні, політичні, економічні, соціальні, технологічні), внутрішні специфічні (достатність власного капіталу, якість активів та пасивів, ринкові ризики, збалансованість активів та пасивів) та внутрішні загальні (стратегія та місія, стратегія

управління ліквідністю, характеристика та склад власників, спеціалізація банку та його клієнтська база, організаційна побудова та розподіл повноважень підрозділів банку, кваліфікація кадрів, операційний ризик).

5. Визначено, що в системі управління ліквідністю оцінка є одним з інструментів управління, тобто функціональною підсистемою, що забезпечує інформаційну базу для планування, контролю та регулювання, оцінки ефективності управління ліквідністю банку.

З'ясовано, що для оцінки ліквідності банку використовуються горизонтальний, вертикальний, порівняльний, коефіцієнтний, структурний метод, метод непараметричної статистики, метод GAP (статичний, контрактний; динамічний, прогнозний), сценарний аналіз, стрес-тестування.

6. Міжнародні підходи до оцінки ліквідності наголошують на важливості підтримки відповідних резервів ліквідності, ефективних практик управління ризиками ліквідності та прозорості звітності банків для забезпечення ліквідності та фінансової стійкості на мікро- та макрорівнях банківської системи.

З'ясовано, що основні міжнародні стандарти оцінки ліквідності банків визначаються Базелем III, яким запроваджено коефіцієнт покриття ліквідності та коефіцієнт чистого стабільного фінансування. SREP, запроваджений регуляторними органами світу, в тому числі НБУ, передбачає постійний моніторинг, стрес-тестування та оцінку позиції ліквідності банків, механізмів управління ризиками та планів фінансування на випадок непередбачених обставин. МСФЗ вимагає від банків розкривати у фінансовій звітності відповідну інформацію про практику управління ризиком ліквідності, а також рівень ризику ліквідності. Вимоги щодо розкриття інформації спрямовані на підвищення прозорості та ринкової дисципліни шляхом надання зацікавленим сторонам достатньої інформації для оцінки профілю ризику ліквідності банку.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЛІКВІДНОСТІ АТ «РАЙФФАЙЗЕН БАНК»

2.1. Економічна характеристика та основні напрями діяльності АТ «Райффайзен Банк»

АТ «Райффайзен Банк» – сучасний та стабільний банк для корпоративних й індивідуальних клієнтів, надійний партнер у фінансовій сфері. За рішенням НБУ банк входить до групи системно важливих.

Банк є публічним акціонерним товариством, акціонерами якого є 298 юридичних осіб та 109411 фізичних осіб.

АТ «Райффайзен Банк» є найбільшим українським банком у групі банків іноземних банківських груп, кінцевими власниками істотної участі якого є Європейський Банк Реконструкції та Розвитку (Британія) з 30 % статутного капіталу та Райффайзен Банк Інтернаціональ АГ (Австрія) з 68,21 % статутного капіталу. Ця характеристика формує стійкі конкурентні переваги. По-перше, у разі потреби АТ «Райффайзен Банк» може отримати фінансову підтримку або додаткові фінансові гарантії від власників. Це формує додатковий рівень захисту та забезпечує фінансову стійкість банку навіть у випадку зростання зовнішніх загроз. По-друге, входячи до глобальної мережі, менеджмент банку може отримати доступ до міжнародного досвіду, передових технологій та найкращих практик у банківській галузі. Це дозволяє банку вдосконалювати свої продукти та послуги, а також впроваджувати інноваційні рішення в управлінні ризиками та забезпеченні фінансової стійкості попри вплив зовнішніх загроз.

АТ «Райффайзен Банк» в Україні має ефективну збутову мережу, що включає як стаціонарні (мережа відділень, банкоматів, центрів самообслуговування), динаміка кількості яких представлена на рисунку 2.1, так і дистанційні канали збуту (інтернет-банкінг і мобільний додаток) та мобільних банкірів.

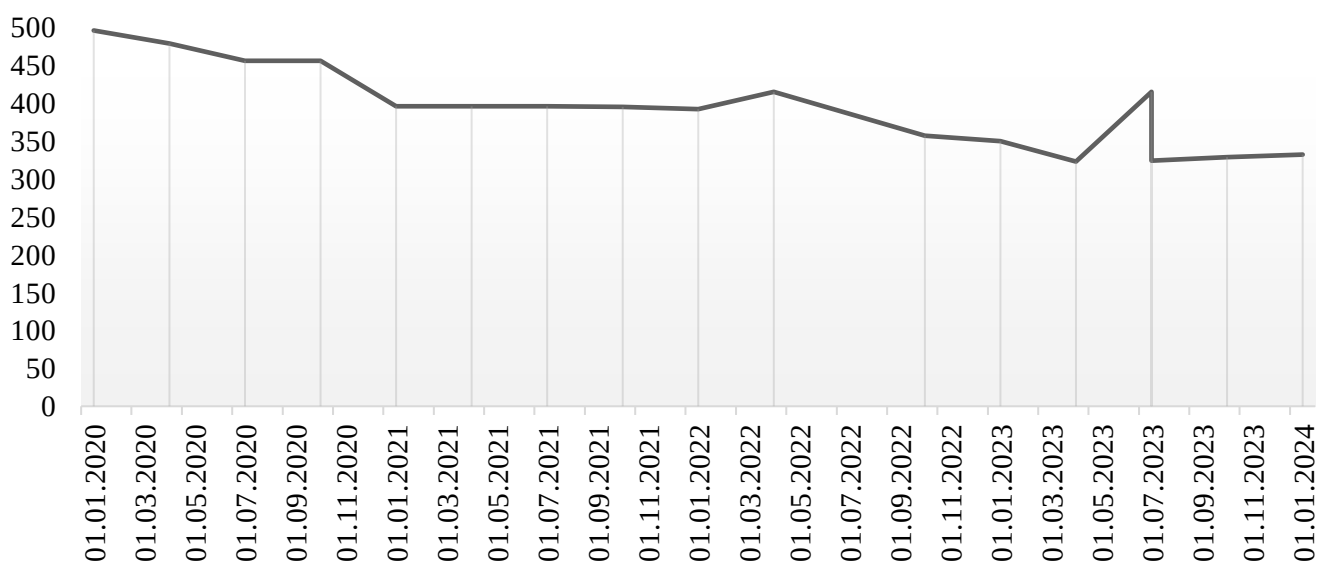

Рис. 2.1 Динаміка кількості відділень АТ «Райффайзен Банк» з 01.01.2020 по 01.01.2024, од.

Джерело: побудовано автором на основі [80]

До початку повномасштабної війни банк мав відділення в усіх регіонах України, крім АР Крим та тимчасово окупованих територій. В умовах воєнного часу регіональна мережа трансформувалась відповідно до поточних умов: на територіях бойових дій банк призупинив роботу частини відділень; на решті території країни банк змінив режим роботи відділень, маршрути інкасації, підкріплення банкоматів.

Станом на 01.01.2024 року регіональна мережа АТ «Райффайзен Банк» включала: 298 повнофункціональних відділень; 3 преміальних центри, які обслуговують фізичних осіб преміального сегмента; 1 центр обслуговування корпоративних клієнтів. Загальна кількість банкоматів у мережі складала близько 1700, з яких майже 1500 знаходилися на територіях, де банк має можливість забезпечити роботу АТМ для клієнтів. Також банк має 27 тисяч POS-терміналів.

З урахуванням потреб клієнтів, банк активно впроваджує цифрові технології та постійно розширює спектр онлайн-послуг, доступних у будь-який зручний час через мобільний додаток на смартфоні або з комп'ютера.

АТ «Райффайзен Банк» функціонує як універсальний банк, що надає різноманітні фінансові послуги різним сегментам клієнтів, включаючи роздрібних та корпоративних клієнтів, малі та середні підприємства, а також фінансові установи.

Асортимент продуктів для корпоративного сегмента включає управління грошовими потоками, фінансування бізнесу, депозитні послуги, систему Raiffeisen Business Online, що враховує особливості та масштаби діяльності підприємства, а також має прогресивну цінову політику, що дозволяє клієнту оптимально поєднувати витрати на банківське обслуговування та набір отримуваних послуг.

Пріоритети сегмента корпоративного бізнесу представлені на рисунку 2.2.

1	Підтримання прибутковості на прийнятному рівні
2	Висока якість портфеля як один із головних показників діяльності
3	Покращення показника співвідношення активів-пасивів бізнесу за рахунок зростання гривневої ресурсної бази
4	Тісна співпраця з Райффайзен Банк Інтернаціональ
5	Регулярний моніторинг основних галузей промисловості та постійне стрес-тестування портфеля
6	Утримання лідерських позицій в агросегменті
7	Моніторинг структури активів та пасивів за валютами для вжиття заходів за необхідності

Рис. 2.2. Пріоритети сегмента корпоративного бізнесу АТ «Райффайзен Банк»

Джерело: побудовано автором на основі [36]

АТ «Райффайзен Банк» є провідним учасником української банківської системи в галузі кредитування практично у всіх секторах економіки країни з лідерством у сфері агрокредитування. В умовах війни банк зосередив увагу на кредитуванні критичних секторів економіки, таких як сільське господарство, логістика та роздрібна торгівля, фармацевтика та постачання палива.

Гнучкість та швидке реагування АТ «Райффайзен Банк» на потреби клієнтів у період воєнного конфлікту передбачало:

- впровадження віддаленої ідентифікації для зручності відкриття рахунків та проведення повторної ідентифікації;
- впровадження валютного кабінету в Raiffeisen Business Online для здійснення валютних операцій;

- послуги кеш-менеджменту, що забезпечують автоматизацію та ефективне управління грошовими потоками;
- допомога клієнтам у релокації та знаходженні бізнес-партнерів у нових регіонах;
- проведення операцій на фондовому ринку, зокрема з ОВДП.

Для фізичних осіб банком пропонуються такі послуги, як депозити, поточні рахунки та карткові продукти, кредити, грошові перекази, оренда індивідуальних депозитних сейфів, страхові послуги. Широкий спектр послуг пропонується через банкомати та термінали самообслуговування.

Ключові пріоритети сегмента роздрібного бізнесу представлені на рисунку 2.3.

1	Зосередження на залученні та утриманні клієнтів – приватних осіб та клієнтів бізнес банкінгу
2	Перегляд та вдосконалення кредитних продуктів у розрізі цільових клієнтських груп
3	Основними кредитними продуктами для населення є споживчі кредити та кредитні картки
4	Нарощення стабільної ресурсної бази. Збільшення приросту поточних та пенсійних карткових рахунків клієнтів
5	Збільшення потенціалу напрямку бізнес банкінгу шляхом впровадження спрощених процесів в обслуговуванні та продажах
6	Доступний, надійний та високоякісний сервіс завдяки розширенню мережі каналів обслуговування клієнтів. Подальший розвиток інтернет-банкінгу за рахунок розширення функціональності та зручності сервісу для клієнтів

Рис. 2.3. Пріоритети сегмента роздрібного бізнесу АТ «Райффайзен Банк»

Джерело: побудовано автором на основі [36]

В умовах війни банк реалізував комплекс заходів щодо підвищення якості обслуговування фізичних осіб, наслідком чого стало:

- збільшення активності спілкування у чатах Raiffeisen Online між клієнтами та банком, що обумовлено необхідністю віддаленого обслуговування та доступу до банківських послуг навіть у відсутність енергопостачання;

- розширення програм лояльності для власників преміальних карток Visa Signature та Visa Infinite;
- пропонування послуг страхування через мережу відділень та онлайн, що допомагають клієнтам оформити різні види страхових полісів;
- можливість відкриття депозитів в іноземній валюті, переважно через Raiffeisen Online, що надає клієнтам зручність та доступність до вигідних умов;
- видача резервної віртуальної картки в іноземному банку Tatra Banka для гарантування доступу до коштів у разі технічних проблем з розрахунками в Україні.

АТ «Райффайзен Банк» є активним посередником на фінансовому ринку за напрямками діяльності, що представлені на рисунку 2.4.

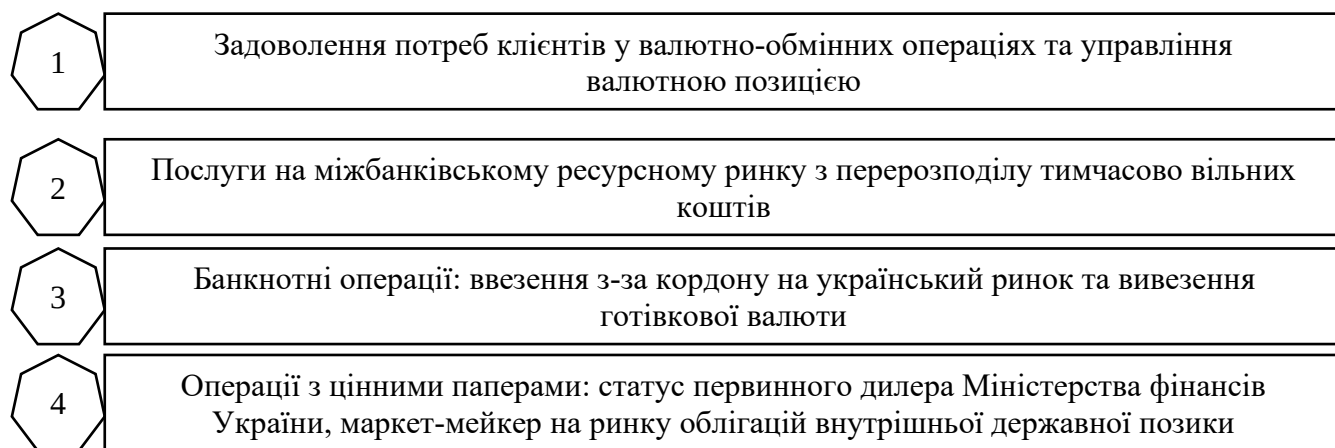

Рис. 2.4 Ключові напрями діяльності АТ «Райффайзен Банк» на фінансовому ринку

Джерело: побудовано автором на основі [36]

Тренди основних показників діяльності АТ «Райффайзен Банк» на ринку за період дослідження представлені в таблиці 2.1.

Аналізуючи дані, представлені в таблиці 2.1, ми визначили загальну тенденцію до зростання капіталу, зобов'язань і загальних активів як у банківській системі, так і у групі іноземних банківських груп. Однак, кредитний портфель мав різну динаміку у цих двох групах, зростаючи в банківській системі та зменшуючись у групі іноземних банківських груп. В цілому, попри негативний вплив операційного середовища, ринкові позиції банку за період дослідження покращились.

Таблиця 2.1

Динаміка ринкових позицій АТ «Райффайзен Банк» з 01.01.2020 по 01.01.2024, %

Частка	Значення, станом на 01.01					Абсолютне відхилення за період
	2020	2021	2022	2023	2024	
Капіталу в банківській системі	6,51	6,15	6,10	7,90	7,36	0,85
Капіталу в групі банків іноземних банківських груп	17,86	16,62	16,76	23,00	23,80	5,94
Зобов'язань у банківській системі	6,12	6,11	6,46	7,47	6,32	0,20
Зобов'язань у групі банків іноземних банківських груп	21,30	20,88	21,27	25,71	24,89	3,59
Загальних активів у банківській системі	4,80	5,15	5,67	6,89	6,15	1,35
Загальних активів у групі банків іноземних банківських груп	17,66	17,83	18,84	24,78	25,23	7,57
Кредитного портфеля у групі банків іноземних банківських груп	8,52	7,72	8,97	9,00	7,64	-0,88
Кредитного портфеля у банківській системі	21,32	19,33	22,18	26,48	33,94	12,62

Джерело: побудовано автором на основі [23, 34-36]

Ефективне управління активами та пасивами банку та покращення ринкових позицій на ринку забезпечити прибуткову діяльність (рис. 2.5).

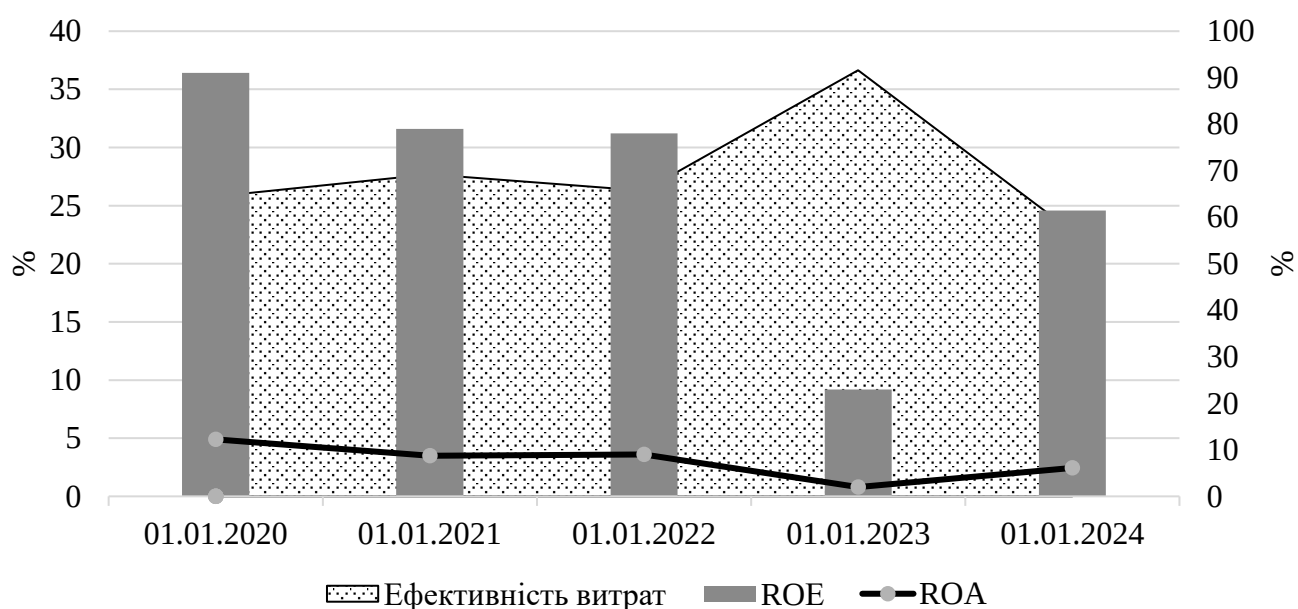

Рис. 2.5. Динаміка показників ефективності АТ «Райффайзен Банк» з 01.01.2020 по 01.01.2024, %

Джерело: побудовано автором на основі [23, 34-36]

Наведені дані свідчать, що протягом періоду дослідження діяльність банку була ефективною попри негативний вплив наслідків пандемічної кризи та повномасштабної війни росії проти України. У 2022 році показники ефективності погіршилися насамперед через суттєве зростання витрат на формування резервів під втрати за активними операціями. У 2023 році фінансові показники було стабілізовано, що дозволило суттєво підвищити рентабельність капіталу та активів.

Отже, за результатами дослідження було визначено, що АТ «Райффайзен Банк» є одним з лідерів ринку банківських послуг України, що пропонує клієнтам конкурентоспроможні послуги, результатом чого є покращення ринкових позицій банку та ефективність діяльності.

2.2. Оцінка ліквідності АТ «Райффайзен Банк»

Достатність капіталу є фундаментальною вимогою для забезпечення стійкого та ліквідного стану банку. Зміни в компонентах капіталу АТ «Райффайзен Банк» протягом періоду дослідження представлена в додатку В та на рисунку 2.6.

Представлені дані свідчать, що за період аналізу залишки власного капіталу зросли на 8818762 тис. грн або на 67,75 %. Зазначене зростання було зумовлено приростом залишків нерозподіленого прибутку (4275445 тис. грн або в 7,6 раза), у результаті чого його частка зросла з 4,3 % до 22,16 %. Також суттєвий приріст мали резервні та інші фонди – на 4889813 тис. грн або у 2,16 раза, результатом чого стало зростання їх частки з 17,35 % до 32,74 %. Статутний капітал банку протягом періоду аналізу був незмінним.

На основі наведених даних можна зробити висновок, що банк на постійній основі збільшує капітал, використовуючи отриманий прибуток. Це свідчить, що бізнес-модель банку життєздатна та дозволяє генерувати сталі потоки, що позитивно впливає на рівень його ліквідності, а також підвищує здатність покривати ризики.

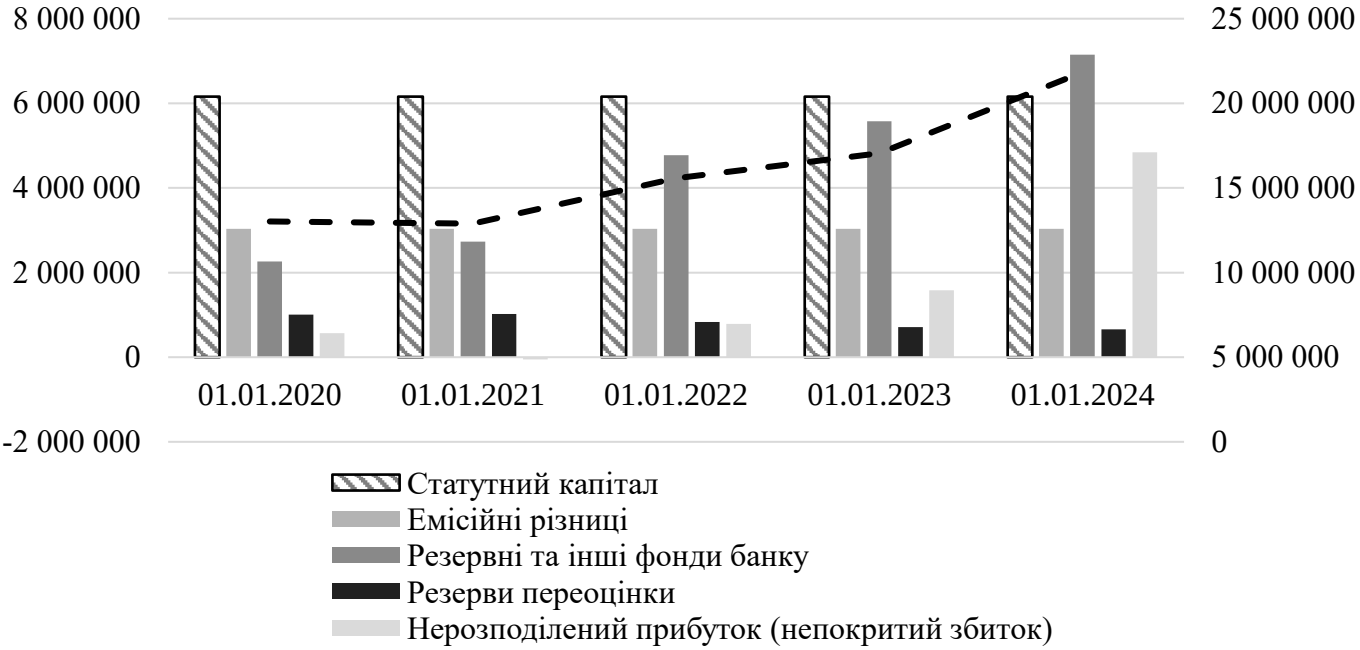

Рис. 2.6 Динаміка компонентів капіталу АТ «Райффайзен Банк» з 01.01.2020 по 01.01.2024, тис. грн

Джерело: побудовано автором на основі [23, 34-36]

АТ «Райффайзен Банк» має достатньо капіталу та виконує всі нормативи Національного банку України. Додаткові коефіцієнти, що характеризують достатність капіталу банку, наведені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка коефіцієнтів достатності капіталу АТ «Райффайзен Банк» з 01.01.2020 по 01.01.2024 роки

Коефіцієнти		Станом на 01.01					Відхилення за період аналізу
		2020	2021	2022	2023	2024	
Коефіцієнт надійності	не менше ніж 5 %	0,16	0,13	0,13	0,11	0,13	-0,03
Фінансовий леверидж	співвідношення 1:20	6,09	7,65	7,46	9,35	7,66	1,58
Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів	не менше ніж 10 %	0,14	0,12	0,12	0,10	0,12	-0,03
Мультиплікатор капіталу	співвідношення 1:12-15	7,09	8,65	8,46	10,35	8,66	1,58

Джерело: складено та розраховано автором на основі [23, 34-36]

Представлені дані свідчать, що всі коефіцієнти, включені до оцінки достатності капіталу, відповідали рекомендованим значенням, що позитивно характеризує його

адекватність. Водночас тренди зміни в зазначених показниках (зниження значень коефіцієнтів надійності та участі капіталу у формуванні активів та зростання левериджу та мультиплікатору) вказують на певні ризики в управлінні капіталом та зростанні фінансового навантаження на капітал банку.

У 2023 році НБУ провів стрес-тестування найбільших банків України. Результати аналізу для АТ «Райффайзен Банк» наведені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Результати оцінки стійкості АТ «Райффайзен Банк» (порівняння з 2021 роком)

Показник	АТ «Райффайзен Банк»											
	Оцінка стійкості 2023 року				Стрес-тестування 2021 року							
	ОК, млн грн	РК, млн грн	Н2,%	Н3,%	ОК, млн грн	РК, млн грн	Н2,%	Н3,%	ОК, млн грн	РК, млн грн	Н2, %	Н3,%
Дані на 01.04.23	12703	16438	19,3	14,9	6904	10652	16,9	11,0	6904	10652	16,9	11,0
AQR на 01.04.23	12703	16438	19,3	14,9	6904	10644	16,9	11,0	6904	10644	16,9	11,0
Рік прогнозу	За базовим макроекономічним сценарієм								За несприятливим макроекономічним сценарієм			
1-й	21221	21455	25,4	25,1	11385	11685	15,5	15,1	8212	8512	10,9	10,5
2-й	26934	27169	32,2	32,0	14735	15035	17,5	17,2	8526	8826	10,1	9,7
3-й	30692	30927	36,9	36,7	17295	17595	20,5	20,2	10169	10468	11,8	11,4
AQR - дані за результатами оцінки якості активів та прийнятності забезпечення за кредитними операціями банку з урахуванням коригувань фінансової звітності банку за звітний рік та екстраполяції ОК - основний капітал, РК - регулятивний капітал, Н2 - норматив адекватності регулятивного капіталу, Н3 - норматив адекватності основного капіталу												

Джерело: побудовано автором на основі [60]

Дані, представлені в таблиці 2.3, підтверджують достатній запас капіталізації, попри негативний вплив операційного середовища, оскільки незалежно від сценарію, що реалізуються, АТ «Райффайзен Банк» на постійній основі дотримувався всіх нормативів капіталу та не має потреби в його збільшенні.

Отже, узагальнивши наведене вище, ми можемо зробити висновок, що достатність капіталу не здійснює негативного впливу на ліквідність банку та підтримує його здатність покривати втрати від ризиків ліквідності, в разі їх реалізації.

У роботі було визначено, що ключовим фактором впливу на ліквідність, який підлягає оцінюванню, є якість зобов'язань банку.

Банк є лідером ринку з залучення коштів клієнтів, його ринкова частка становить 8 %, 3-тє місце серед банків України за цією ринковою позицією, що позитивно впливає на стабільність його ресурсної бази.

Характеристики зобов'язань АТ «Райффайзен Банк» зображені на рисунку 2.7 та в додатку Г.

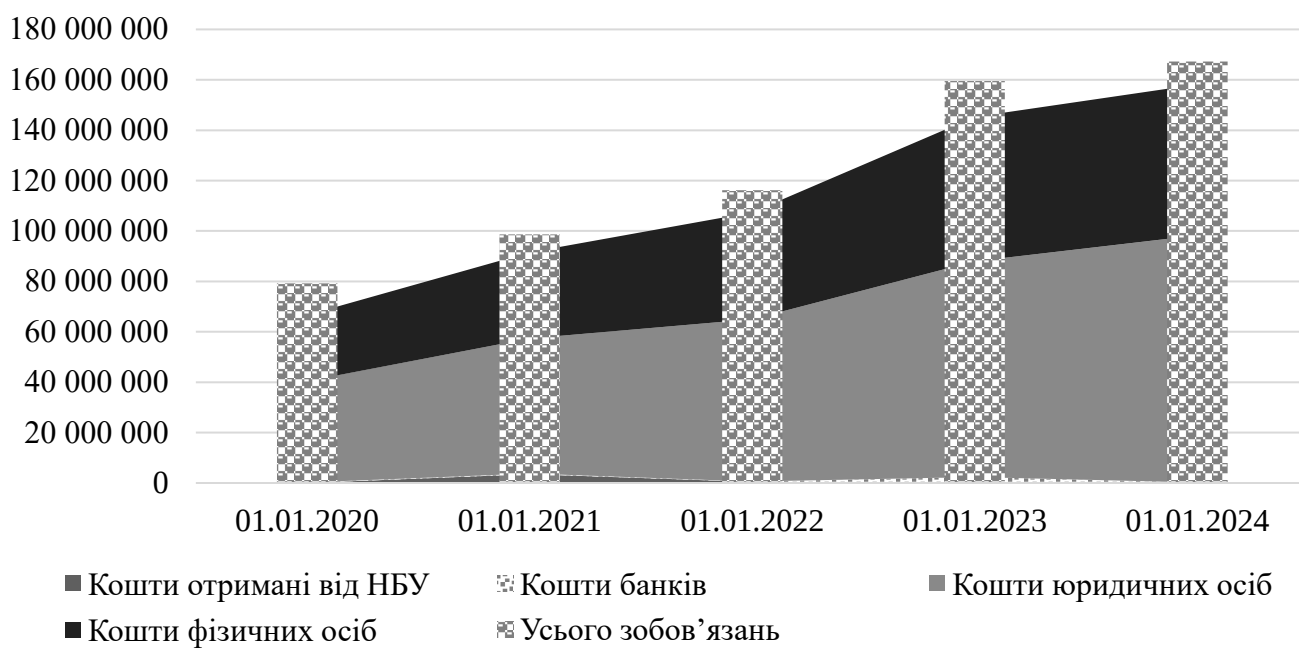

Рис. 2.7 Динаміка ключових компонентів зобов'язань АТ «Райффайзен Банк» з 01.01.2020 по 01.01.2024 роки, тис. грн

Джерело: складено та розраховано автором на основі [23, 34-36]

Відповідно до результатів аналізу та даних рисунку 2.11, можна зробити висновок, що зобов'язання АТ «Райффайзен Банк» сформовані переважно шляхом залучення коштів юридичних та фізичних осіб на строкові та поточні рахунки. За період аналізу частка цих коштів зросла від 84 % станом на 01.01.2020 до 95 % станом на 01.01.2024. Наразі тенденція, коли основним джерелом фінансування є кошти, залучені від клієнтів, спостерігається у більшості банків України.

Протягом усього періоду аналізу банк орієнтувався на залучення коштів суб'єктів господарювання – їх частка в коштах клієнтів коливалась на рівні 60-62 %. У залишках коштів суб'єктів господарювання домінували залишки на поточних рахунках, але їх частка була нестабільною – від максимального значення 94 % станом на 01.01.2021 до 80 % станом на 01.01.2024.

Роль коштів фізичних осіб у формуванні ресурсів банку була сталою – на рівні 38-40 %. За період, що досліджується, також домінували кошти клієнтів на поточних рахунках, але їх частка також була нестабільною – від максимального значення 90 % станом на 01.01.2022 до 65 % станом на 01.01.2020. Станом на 01.01.2024 частка поточних коштів фізичних осіб склала 77 %.

Отже, результати проведеного дослідження дозволили визначити, що основу зобов'язань банку формують залишки коштів на поточних рахунках фізичних та юридичних осіб – 74 % станом на 01.01.2024. З одного боку, це знижує вартість ресурсної бази, з іншого – спричиняє зростання ризику ліквідності через чутливість цієї складової зобов'язань до впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, що може спричинити відтік коштів.

Значні концентрації коштів клієнтів в певних сегментах відсутні, що не створює значного тиску на ліквідність АТ «Райффайзен Банк».

Для характеристики стабільності джерел фіндування важливо проаналізувати строковість їх залучення. Динаміка зобов'язань АТ «Райффайзен Банк» за цією ознакою наведена на рисунку 2.8.

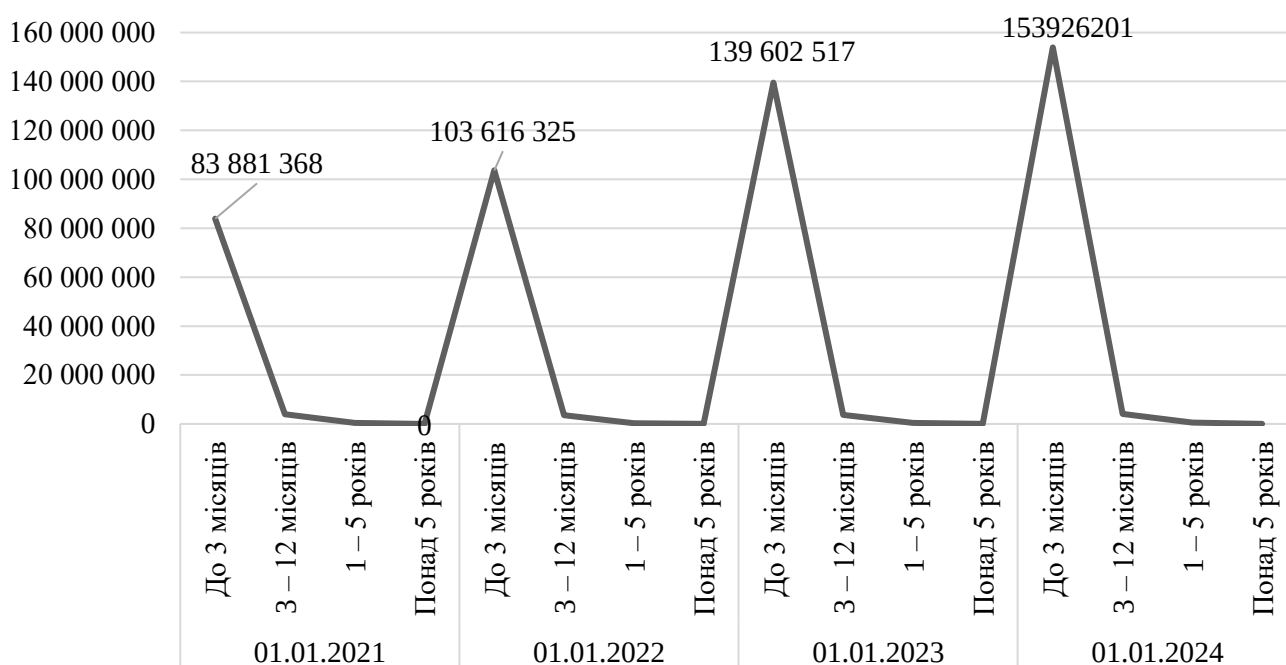

Рис. 2.8 Динаміка коштів клієнтів АТ «Райффайзен Банк» за строками до погашення за 2020-2023 рр., тис. грн

Джерело: складено автором на основі [34-36]

Наведені на рисунку 2.8 дані дозволяють визначити, що кошти клієнтів як основа зобов'язань АТ «Райффайзен Банк» сформовані з короткострокових джерел. Станом на 01.01.2024 частка ресурсів строковістю до трьох місяців 97 %, що, в разі погіршення операційного середовища, може створити тиск на ліквідність банку.

На ліквідність АТ «Райффайзен Банк» значною мірою впливає якість активів, що характеризується достатністю первинних та вторинних резервів ліквідності та рівнем кредитного ризику (додаток Д та рисунок 2.9).

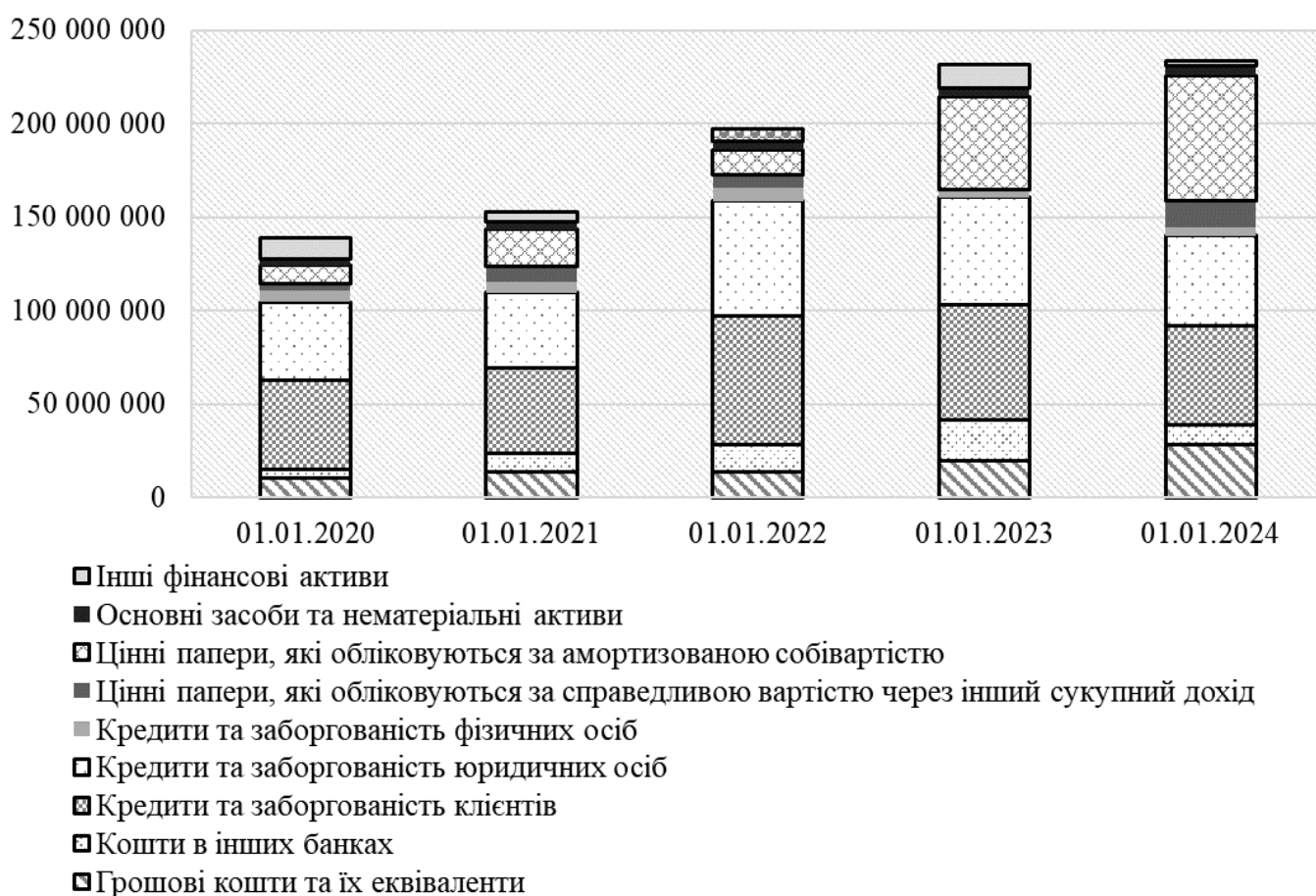

Рис. 2.9 Динаміка основних компонентів активів АТ «Райффайзен Банк» за період з 01.01.2020 по 01.01.2024 роки, тис. грн

Джерело: складено автором на основі [23, 34-36]

Основу ліквідності формують буфери ліквідності, які мають бути достатніми для виконання зобов'язань перед клієнтами та бути узгодженими з часткою поточних зобов'язань. Результати аналізу дозволили визначити, що за період аналізу питома вага первинних та вторинних резервів ліквідності АТ «Райффайзен Банк» зросла з 16,84 % станом на 01.01.2020 до 22,93 % станом на 01.01.2024. Отже, наявність

готівкових коштів та їх еквівалентів, коштів на кореспондентських рахунках, інвестицій в облігації внутрішньої державної позики (далі – ОВДП) та депозитних сертифікатів НБУ свідчить про адекватний рівень ліквідності.

Частка дохідних активів банку за період, який аналізується, була стабільною та становила в середньому 65 %. За 2019-2023 року відбулась трансформація дохідних активів банку шляхом зменшення частки кредитного портфеля (з 50,31 % станом на 01.01.2020 до 25,84 % станом на 01.01.2024) та зростання вкладень у цінні папери (з 13,83 % станом на 01.01.2020 до 40,11 % станом на 01.01.2024).

Портфель цінних паперів банку включає ОВДП та казначейські облігації США, які мають низький рівень ризику та високий рівень ліквідності. Відповідно, вони не створюють додаткового тиску на ліквідність банку.

Кредитний портфель банку відповідно до його стратегії та кредитної політики сформований кредитами, наданими позичальникам – юридичним особам, частка яких за період аналізу зросла з 86,92 % станом на 01.01.2020 до 91,82 % станом на 01.01.2024. Кредити надаються переважно в Україні підприємствам, що здійснюють свою діяльність в таких галузях, як сільське господарство (35 %), торгівля (33 %) та виробництво (11 %). Кредитування фізичних осіб за період дослідження суттєво скоротилось. На підставі зазначеного можна зробити висновок, що значні концентрації за суб'єктами кредитування відсутні.

Протягом періоду аналізу банк мав концентрації кредитів, наданих десятьом найбільшим позичальникам або групам позичальників, що в середньому становили 16 % кредитного портфеля. Вважаємо, що цей показник є контрольованим та таким, що не призводить до зростання рівня кредитного ризику та не створює тиску на ліквідність АТ «Райффайзен Банк».

Вагомим фактором, що визначає ліквідність банку, є рівень недіючих кредитів на балансі. Динаміка цього показника для АТ «Райффайзен Банк» представлена на рисунку 2.10.

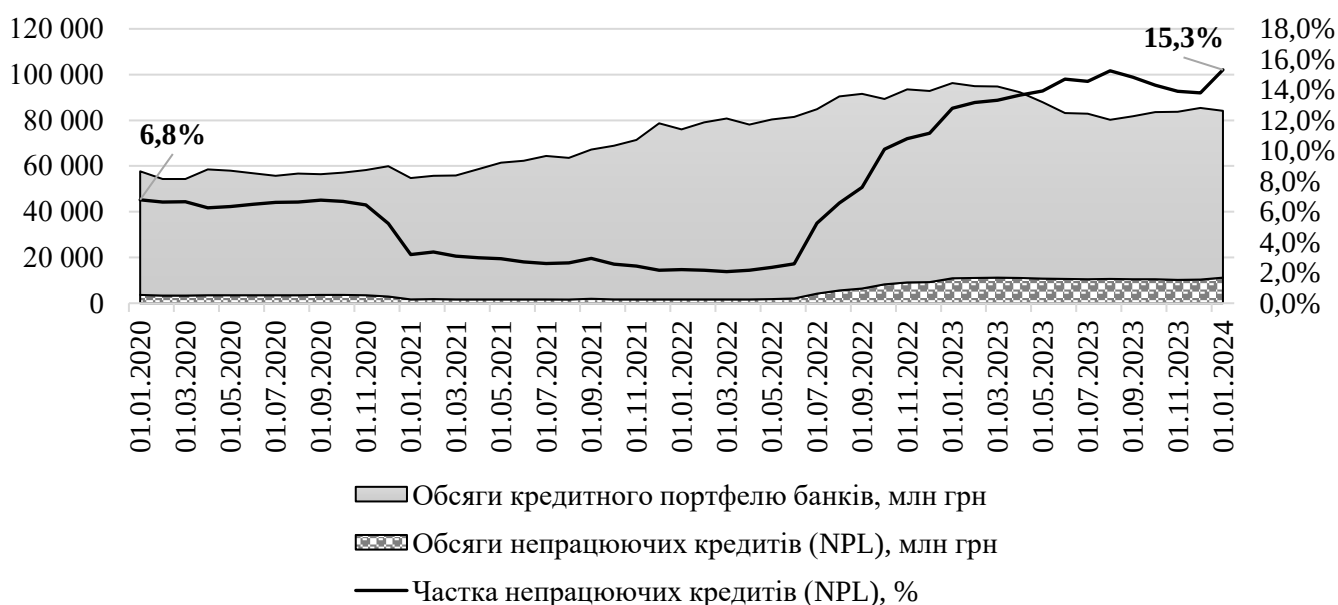

Рис. 2.10 Динаміка показників якості кредитного портфеля АТ «Райффайзен Банк» з 01.01.2020 по 01.01.2024 роки.

Джерело: складено та розраховано автором на основі [79]

За результатами проведено аналізу показників вважаємо, що якість кредитного портфеля банку є задовільною, оскільки частка недіючих кредитів на останню звітну дату становить 15,3 %, що нижче, ніж середньогалузевий (37,4 %) показник та показник банків іноземних банківських груп (15,9 %). Отже, наразі цей фактор не генерує додаткові ризики для ліквідності банку. Однак існує потенційна загроза ліквідності банку внаслідок можливого погіршення обслуговування кредитів через спад економічної активності підприємств, викликаним наслідками воєнних дій.

Узагальнюючи зазначене, можемо зробити висновок, що структура активів банку з огляду на співвідношення «ліквідність-дохідність-ризик» є оптимальною та забезпечує баланс між буферами ліквідності, призначеними для покриття попиту на ліквідність, та кредитним портфелем та портфелем цінних паперів як стійкими джерелами доходів.

Достатність ліквідності в АТ «Райффайзен Банк» підтверджується виконанням всіх пруденційних нормативів ліквідності, встановлених Національним банком України (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка нормативів ліквідності АТ «Райффайзен Банк»

з 01.01.2020 по 01.01.2024 роки

Назва нормативу		Станом на 01.01:				
		2020	2021	2022	2023	2024
H6, %	короткострокової ліквідності ¹	81,96	88,40	83,02	x	x
LCR _{ВВ} , %	покриття ліквідністю за всіма валютами	197,66	286,15	219,0838	305,9589	228,6414
LCR _{ів} , %	покриття ліквідності в іноземній валюті	196,26	467,56	318,1802	333,6871	234,9970
NSFR, %	чистого стабільного фінансування ²	x	x	122,3173	171,8394	198,9144

¹⁾ Не розраховуються з 23.03.2022²⁾ Не розраховувався до 01.04.2021

Джерело: складено та розраховано автором на основі [23, 34-36]

Аналіз ліквідності банку за допомогою додаткових коефіцієнтів проведемо на основі даних таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Динаміка коефіцієнтів ліквідності АТ «Райффайзен Банк»

з 01.01.2020 по 01.01.2024 роки

Група	Показник	Значення станом на 01.01.				
		2020	2021	2022	2023	2024
Стабільності зобов'язань, %	співвідношення наданих кредитів і залучених депозитів	3,11	5,43	6,66	3,68	1,52
Ліквідності активів, %	співвідношення високоліквідних активів до дохідних активів ($\geq 30\%$)	26,19	38,20	34,83	42,86	34,74
	співвідношення високоліквідних активів до загальних активів ($\geq 20\%$)	16,84	24,85	23,29	25,50	22,93
Загальні показники ліквідності, %	миттєвої ($\geq 20\%$)	31,28	35,43	32,10	37,69	37,65
	поточної ($\geq 40\%$)	38,56	43,81	42,17	43,75	41,83

Джерело: розраховано автором на основі [23, 34-36]

Наведені дані свідчать, що на рівень ліквідності АТ «Райффайзен Банк» негативно впливає стабільність його зобов'язань, через переважання залишків на поточних рахунків кредити фондуються саме з цього джерела. Показники ліквідності активів банку протягом періоду дослідження, крім даних станом на 01.01.2020, знаходяться в рекомендованих межах, що свідчить про достатність буферів ліквідності. Загальні показники ліквідності, крім значень станом на 01.01.2020 року, відповідали рекомендованим межах.

Отже, відповідно результатів аналізу можна зробити висновок про достатній рівень ліквідності банку.

2.3. Практичний інструментарій оцінки ліквідності АТ «Райффайзен Банк»

Пріоритетним об'єктом оцінки в банку виступає ризик ліквідності, який визначається як «...ймовірність виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів унаслідок неспроможності банку забезпечувати фінансування зростання активів та/або виконання своїх зобов'язань у належні строки» [36].

За підходом банку основними факторами ризику ліквідності є якість зобов'язань, що спричиняють незаплановані зміни або скорочення джерел фінансування, зміни кон'юнктури ринку, які впливають на здатність швидко реалізувати активи з мінімальною втратою їх вартості, нездатність менеджменту банку розпізнати або врахувати вплив факторів операційного середовища на характеристики балансових позицій банку [36].

Суб'єкти, що беруть участь в оцінці ліквідності банку або використовують отримані аналітичні дані, представлені на рисунку 2.11.

Стратегічний рівень управління представлений Наглядовою радою, правлінням та Комітетом з управління активами та пасивами.

Наглядова рада АТ «Райффайзен Банк» здійснює регулярну та ретельну оцінку ситуації з ризиками ліквідності та адекватності буферів ліквідності з метою визначення напрямів розвитку стратегій управління ліквідністю в складних умовах операційного середовища [36].

Правління АТ «Райффайзен Банк» відповідає за досягнення всіх цілей у сфері управління ліквідністю на основі розроблених політик та стратегій, в тому числі управління ризиками ліквідністю в банку. Постійна оцінка ліквідності та регулярне

звітування забезпечують достатню аналітичну основу для прийняття рішень членами Правління щодо доцільності процедур з управління ліквідністю [36].

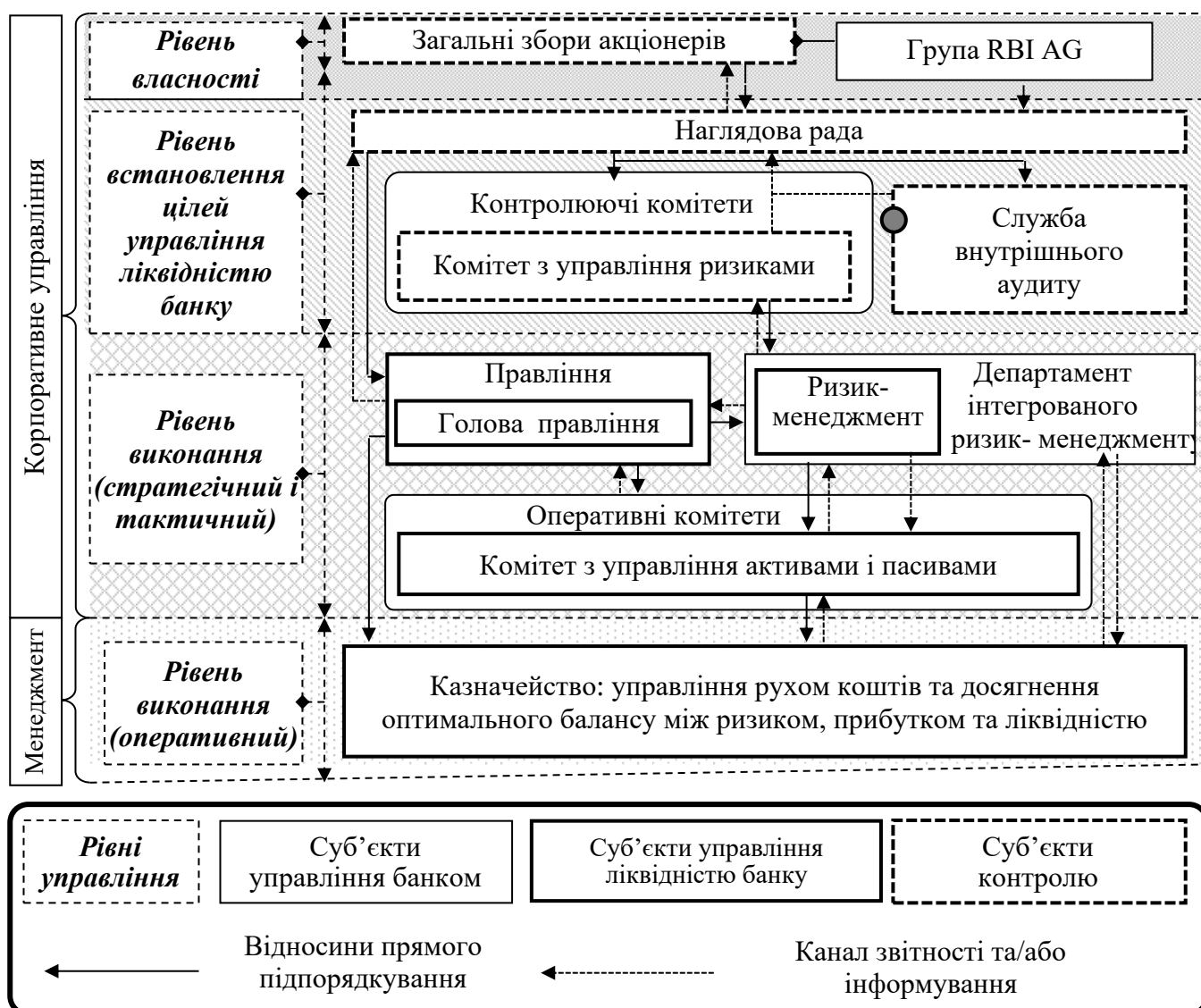

Рис. 2.11 Організація управління ліквідністю АТ «Райффайзен Банк»

Джерело: складено автором за матеріалами [36]

Комітет з управління активами та пасивами (далі – КУАП) здійснює управління активами та пасивами АТ «Райффайзен Банк» згідно з законодавством України та стандартів Райффайзен Банк Інтернаціональ для забезпечення цільових показників, що забезпечують баланс між прибутковістю, ризиками та ліквідністю [36].

Щомісяця на засіданнях Правління банку та КУАП, щокварталу на засіданні Наглядової ради та її Комітету з управління ризиками представляється інформація про стан ліквідності [36].

АТ «Райффайзен Банк» створив структури підрозділів управління ризиками, до якої зокрема входить департамент інтегрованого ризик-менеджменту, що несе відповідальність за впровадження та дотримання процедур, пов'язаних з управлінням активами та пасивами, в рамках яких забезпечується оцінка, аналіз та планування ліквідності банку [36].

Казначейство забезпечує оперативне управління активами та зобов'язаннями АТ «Райффайзен Банк», в рамках реалізації якого відповідає за ризики фінансування та ліквідності [36].

Аналітичну роботу у сфері оцінки, аналізу та планування ліквідності банку забезпечує його офіс з управління активами та пасивами та бізнес-аналітики [36].

Для оцінки ліквідності банк застосовує різноманітні методи та інструменти, керуючись вимогами Національного банку України та досвідом Райффайзен Банк Інтернаціональ. Для цілей оцінки та подальшого управління ліквідність банку структуровано на поточну, короткострокову і довгострокову [36].

Вертикальний аналіз використовується банком для оцінки концентрації фінансування банку за продуктами, контрагентами, видами діяльності контрагентів та регіональними характеристиками, видами валют.

Банк активно використовує коефіцієнтну оцінку ліквідності, що включає:

- коефіцієнт покриття ліквідністю (LCR);
- коефіцієнт чистого стабільного фінансування (NSFR);
- співвідношення активів до пасивів у певних часових інтервалах (за результатами розрахунку відповідних контрактних GAP);
- співвідношення кумулятивних розривів між активами та пасивами окремо для кожного часового проміжку в межах до одного року;
- попереджувальні індикатори кризи ліквідності [36].

Критичний рівень відповідного коефіцієнта визначається величиною встановлених нормативних вимог (для показників LCR та NSFR) та внутрішньобанківських лімітів, контроль за дотриманням яких здійснюється казначейством на щоденній основі [36].

Для оцінки ліквідності АТ «Райффайзен Банк» використовуються метод GAP.

Для оцінки поточної ліквідності на одноденному часовому горизонті проводиться оцінка невідповідності між активами та пасивами за строками до погашення та досліджуються відповідні розриви за часовими проміжками окремо в розрізі матеріальних валют, тобто банк розраховує контрактний GAP.

Оскільки статичний підхід повною мірою не характеризує реальні надходження та відтік грошових потоків, аналітики здійснюють додаткове моделювання поведінки продуктів без визначеного строку погашення (поточні рахунки клієнтів, дебетові та кредитні картки, овердрафти та інші). Таким чином банк отримує можливість оцінити прогнозний GAP та отримати реальну оцінку стану ліквідності банку [36].

За результатами оцінки на щоденній основі формується звіт щодо контрактного та прогнозного GAP.

Також банком розраховується контрактний GAP за даними балансу на основі договірних недисконтованих зобов'язань з виплати коштів та договірних недисконтованих активів [36].

Отже, використання GAP дозволяє банку оцінити ліквідність як в статичі на горизонті до одного дня та відповідно до строковості балансових позицій, так і надати прогнозну оцінку з урахуванням результатів моделювання поведінки грошових потоків на щоденній основі.

В АТ «Райффайзен Банк» як комплексний інструмент оцінювання, що доповнює інші інструменти, використовується сценарний аналіз. Ліквідність вимірюється за трьома основними сценаріями:

1) сценарій на основі договірних потоків коштів. Цей тип сценарію використовується для обов'язкової звітності перед Національним банком України та аналізу динаміки балансових статей;

2) сценарій на основі очікуваних потоків коштів, відповідно до очікуваної поведінки окремих продуктів банку за звичайних ринкових умов (сценарій поточної ситуації). Моделювання проводиться згідно зі стандартами Райффайзен Банк Інтернаціональ, враховуючи вимоги Базельського Комітету Банківського нагляду (далі – БКБН) та беручи до уваги специфіку ринку банківських послуг України [36].

В основі сценаріїв поточної ситуації покладені наступні фактори:

- стійкість активів та зобов'язань (як строкових, так і безстрокових продуктів);
 - ліквідність цінних паперів у портфелі банку;
 - відтік коштів за наданими кредитними лініями та виданими гарантіями;
 - якість кредитного портфеля;
 - поточний прогноз динаміки активів та пасивів банку;
- 3) на основі кризового сценарію (стрес-тестування) (рис. 2.12).

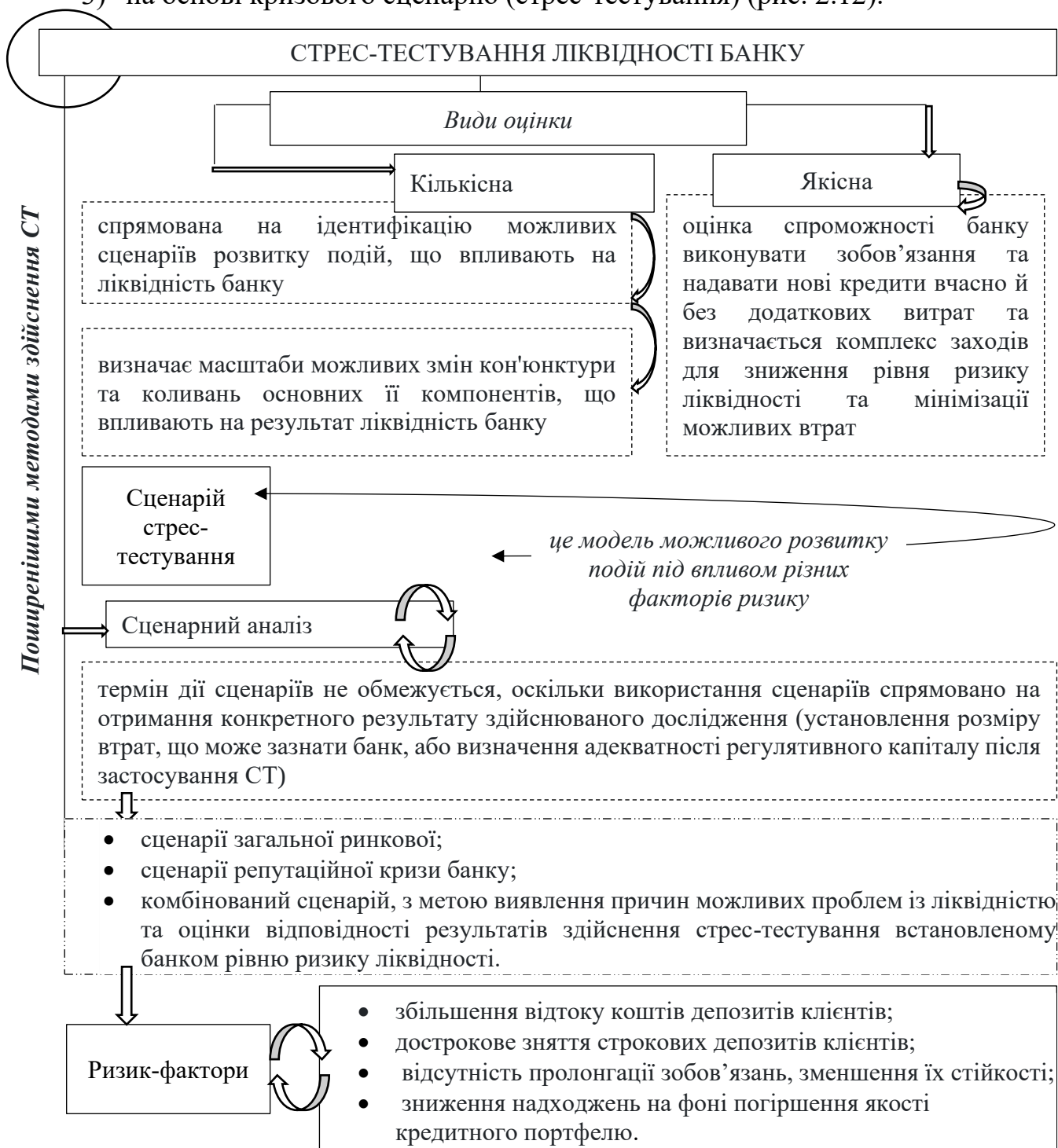

Рис. 2.12 Стрес-тестування в системі оцінки ліквідності АТ «Райффайзен Банк»

Джерело: складено автором за матеріалами [36]

Технологія стрес-тестування ризику ліквідності АТ «Райффайзен Банк» в системі її оцінки базуються на рекомендаціях БКБН, враховує вимоги НБУ та підходи до управління ризиками в Райффайзен Банк Інтернаціональ та дозволяє оцінювати вразливість банку до потенційних кризових явищ та загроз ліквідності.

Висновки до розділу 2

Отже, за результатами практичної частини дослідження зроблено наступні висновки:

1. АТ «Райффайзен Банк» є системно важливим банком, одним з лідерів ринку банківських послуг України, що пропонує клієнтам конкурентоспроможні послуги, результатом чого є покращення ринкових позицій банку та ефективність діяльності.

За результатами аналізу виявлено загальну тенденцію до зростання капіталу, зобов'язань і загальних активів як у банківській системі, так і у групі іноземних банківських груп. Однак, кредитний портфель мав різну динаміку у цих двох групах, зростаючи в банківській системі та зменшуючись у групі іноземних банківських груп. В цілому, ринкові позиції банку за період дослідження покращились.

2. Банк є найбільшим українським банком у групі банків іноземних банківських груп, кінцевими власниками істотної участі якого є Європейський Банк Реконструкції та Розвитку та Райффайзен Банк Інтернаціональ АГ, що надає йому такі додаткові конкурентні переваги, як підтримка фінансової стійкості та трансфер інновацій управління та технологій надання банківських послуг..

3. Банк має ефективну збутову мережу, що включає стаціонарні (міжрегіональна мережа відділень, банкоматів, центрів самообслуговування) і дистанційні канали збуту (інтернет-банкінг і мобільний додаток), а також мобільних банкірів. Банком здійснено трансформацію стаціонарних каналів збуту, враховуючи умови ведення бойових дій на території України.

4. Діяльність банку була ефективною попри негативний вплив наслідків

пандемічної кризи та повномасштабної війни росії проти України. У 2022 році показники ефективності погіршились насамперед через суттєве зростання витрат на формування резервів під втрати за активними операціями. У 2023 році фінансові показники було стабілізовано, що дозволило суттєво підвищити рентабельність капіталу та активів.

5. Достатній рівень ліквідності АТ «Райффайзен Банк» підтверджується дотриманням пруденційних нормативів ліквідності, встановлених Національним банком України, та значеннями додаткових коефіцієнтів ліквідності.

Водночас, зважаючи на невизначеність операційного середовища в умовах війни, менеджментом банку має приділятися постійна увага зниженню ризику фондування, оскільки ресурсна база банку переважно сформована з залишків коштів на поточних рахунках фізичних та юридичних осіб.

Визначено, що результатом ефективної системи оцінки та управління ліквідністю банку забезпечено постійну платоспроможність та сформовано буфери ліквідності, необхідні для захисту від можливих несприятливих змін операційного середовища. Дохідні активи сформовані державними цінними паперами України та США з високим рівнем ліквідності та доходності та якісними кредитами. Погіршення економічного клімату в країні, спричинене повномасштабними військовими діями, може створити загрозу для ліквідності банку шляхом зниження здатності позичальників виконувати свої зобов'язання.

На ліквідність АТ «Райффайзен Банк» значною мірою впливають розриви (дисбаланси) ліквідності. Перевищення короткострокових зобов'язань над короткостроковими активами в розмірі в середньому 10 млрд грн за період аналізу не становить загрози для ліквідності, оскільки банк має значні стабільні залишки на рахунках клієнтів. Питома вага сталої частини короткострокових зобов'язань становить від 50 % до 96 %, залежно від продукту, валюти та сегменту, при середньому мінімальному значенні за прогнозною моделлю 71 %. Таким чином, саме цей фактор у разі погіршення операційного середовища може спровокувати вразливість банку до кризи ліквідності.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНКИ ЛІКВІДНОСТІ БАНКУ

3.1. Міжнародні стандарти моделей оцінки ліквідності банків в умовах невизначеного операційного середовища

Моделі оцінки є основними інструментами, що використовуються банками для контролю та ефективного управління ліквідністю. Зважаючи на складність ліквідності як об'єкта оцінки та прогнозування, єдиної методології цих процедур наразі не сформовано. Зважаючи на це, на підставі вивчення міжнародних стандартів та рекомендацій [1, 2, 9, 10, 17, 18] вважаємо за доцільне сформувані узагальнені рекомендації щодо побудови моделей оцінки ліквідності, що відповідатимуть кращим практикам та умовам операційного середовища банків України.

За результатами дослідження ми визначили, що якісні моделі оцінки ліквідності мають комплексно охопити всі ключові об'єкти, які визначають ліквідний стан банку. Це означає, що в модель оцінки мають включатися:

- ризик ліквідності фондування (оцінка балансової ліквідності) задля оцінки спроможності виконувати зобов'язання щодо фінансування в міру їх погашення. Це передбачає оцінку доступності та стабільності джерел фінансування, профілю строків погашення джерел фондування, ризиків концентрації, доступу до коштів центрального банку та потенційних розривів фондування за різними сценаріями;
- ризик ринкової ліквідності, що виникає через неспроможність банку здійснювати операції на ринку, не викликаючи значних коливань цін. Оцінка ліквідності в цьому випадку має передбачати: вимірювання глибини та ширини ринків для різних класів активів, спредів між ціною купівлі та продажу; визначення наявності контрагентів, які бажають їх купити або продати;
- умовний (позабалансовий) ризик ліквідності, що може виникнути внаслідок реалізації певних умовних подій, таких як списання позабалансових зобов'язань або потреба в забезпеченні похідних контрактів. Оцінка ліквідності в цьому випадку має передбачати вимірювання потенційного впливу умовних вимог та зобов'язань на

ліквідність. Оцінку ліквідності в цьому випадку включає стрес-тестування цих ризиків за різними сценаріями для оцінки їхніх потенційних потреб у ліквідності;

– ризик операційної ліквідності виникає через збої в операційних процесах, системах або інфраструктурі банку, які можуть перешкоджати його спроможності отримати доступ до коштів або провести розрахунки за транзакціями. Він передбачає оцінку стійкості операційних процесів, ефективності планів на випадок надзвичайних ситуацій та достатності резервів ліквідності для усунення операційних збоїв. Оцінка операційного ризику ліквідності має передбачати планування безперервності бізнесу, стрес-тестування операційних сценаріїв та підтримку відповідних буферів ліквідності для пом'якшення операційних ризиків.

Отже, моделі ризику ліквідності мають охоплювати весь спектр об'єктів, як це представлено на рисунку 3.1.

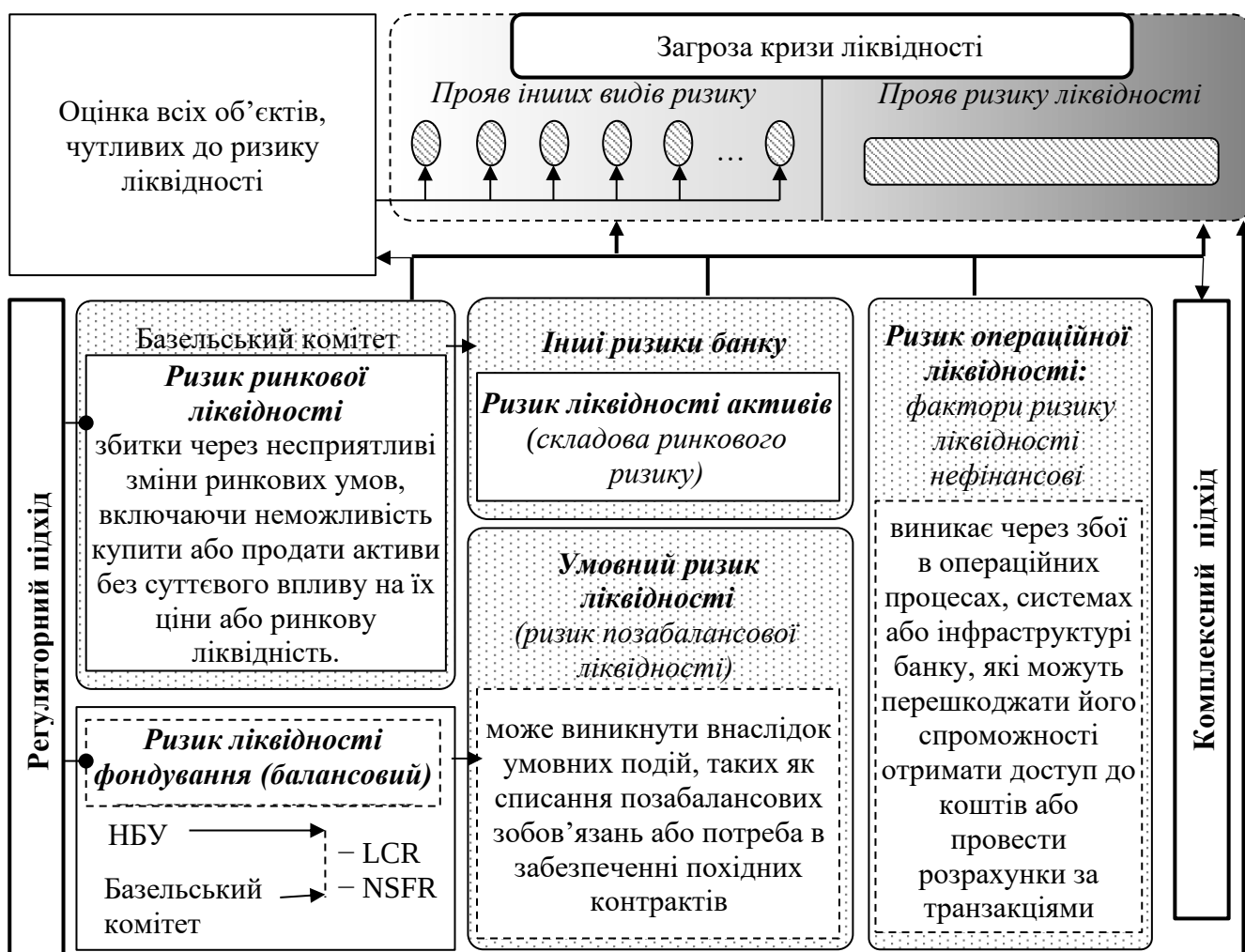

Рис. 3.1 Комплексна система об'єктів оцінки ліквідності банку

Джерело: узагальнено автором

Ефективні моделі оцінки ліквідності мають спиратися на деталізовані дані з різних джерел, що мають бути вичерпними, точними та своєчасними, щоб забезпечити адекватність отриманих аналітичних даних.

Інформаційне забезпечення оцінки ліквідності має включати дані щодо:

- транзакцій клієнтів з особливою увагою на ті з них, що можуть змінити рівень ліквідності банку;
- сегментації клієнтів, що дозволяють оцінити поведінку різних сегментів клієнтів (роздрібних, корпоративних клієнтів або інституційних інвесторів) та її вплив на ліквідність. Аналізуючи дані клієнтів, банки можуть адаптувати стратегії управління ліквідністю відповідно до конкретних потреб та характеристик різних сегментів, оптимізуючи розподіл буферів ліквідності;
- складу, профілю строків погашення та характеристик ліквідності фінансових інструментів на балансі банку;
- прогностні грошові потоки, включаючи детальні прогнози очікуваних надходжень та відтоків грошових коштів на різних часових горизонтах;
- зовнішні фактори впливу на ліквідність для визначення їх потенційного впливу на рівень ліквідності банку та розроблення стратегії для зменшення ризику.

Моделі оцінки ліквідності мають включати обґрунтовані динамічні припущення, які повинні адекватно характеризувати мінливий характер внутрішніх та зовнішніх факторів впливу на ліквідність. Це забезпечить адаптованість моделей до індивідуальних характеристик діяльності банку, оскільки у цьому випадку вони відповідатимуть тенденціям ринку, бізнес-моделі, апетиту до ризику та профілю ризику, розміру та складності його діяльності (рис. 3.2).

Ефективна система динамічних припущень дозволить банкам адаптуватися до невизначених умов операційного середовища та нормативних вимог, а також приймати обґрунтовані рішення для забезпечення ліквідності та фінансової стійкості. Включаючи динамічні припущення в моделі оцінки, банки можуть покращити свою спроможність оцінювати ліквідність, оптимізувати стратегії управління ліквідністю та покращити загальну практику управління ризиками.

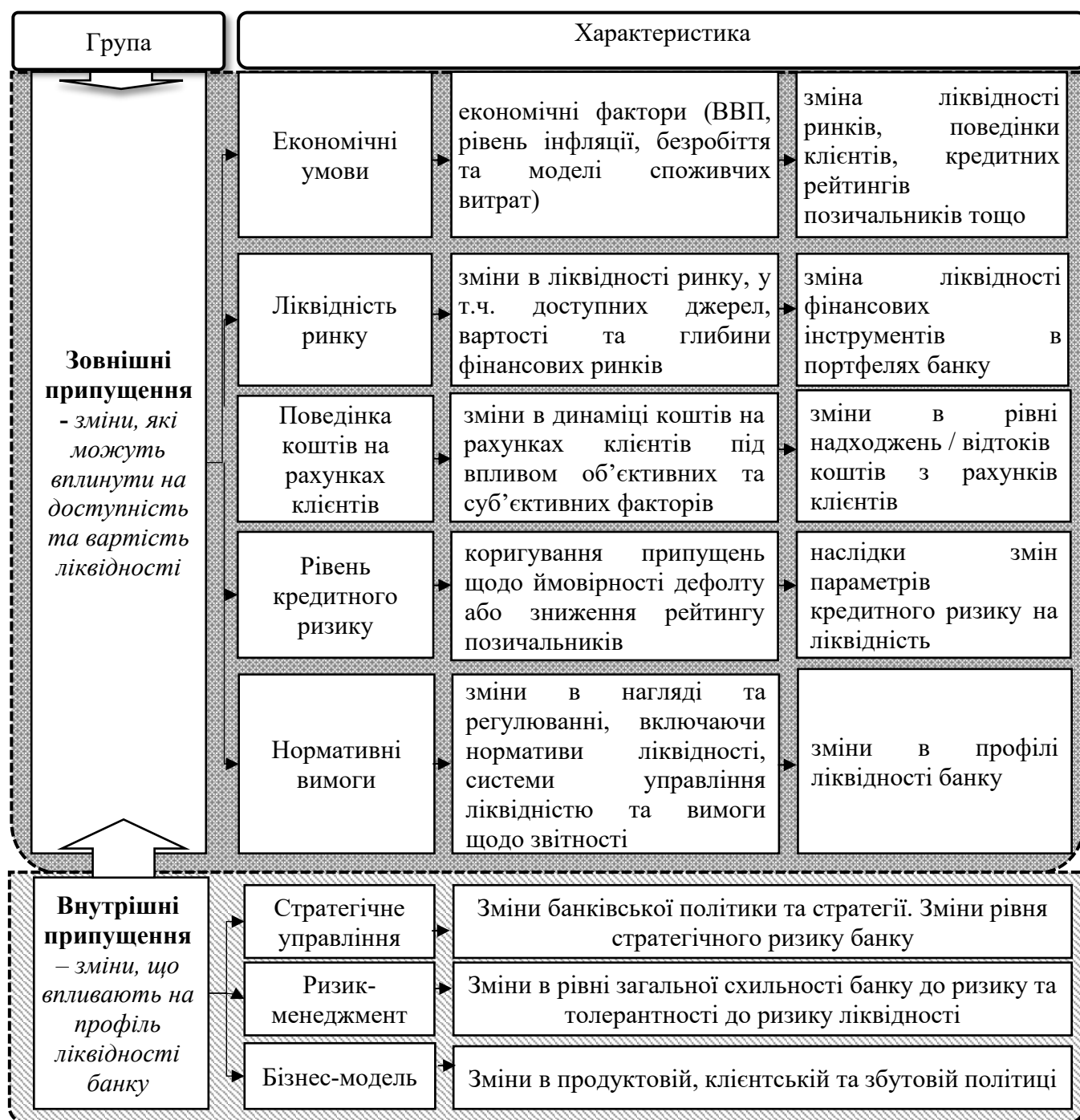

Рис. 3.2 Динамічні припущення в моделях оцінки ліквідності банку

Джерело: узагальнено автором

Сценарний аналіз є обов'язковим компонентом моделей оцінки ліквідності, під яким в рамках цього дослідження будемо розуміти метод, що передбачає визначення послідовних змін станів об'єкта, що аналізуються, за різних варіантів прогнозів зміни операційного середовища, в якому перебуває об'єкт, та його внутрішніх параметрів. Класифікації сценаріїв оцінки ліквідності банку систематизовано на рисунку 3.3.

Рис. 3.3 Класифікація сценаріїв оцінки ліквідності банку

Джерело: складено автором за матеріалами [64, 71, 75]

Банки мають проводити сценарний аналіз, щоб оцінити вплив потенційного розвитку подій у внутрішньому та / або зовнішньому середовищі на стан ліквідності та потреби у фінансуванні, визначити вразливі місця та на цій основі розробити плани на випадок непередбачених обставин для ефективного управління ліквідністю банку.

Основні сценарії в рамках системи оцінки ліквідності мають включати події, представлені на рисунку 3.4.

1	Несприятливі економічні умови	збільшення неплатежів за кредитами, зменшення надходжень депозитів і вищі витрати на фінансування
2	Геополітичні ризики	сценарії впливу геополітичних подій, таких як політична нестабільність, торгові або регіональні конфлікти, на стан ліквідності банку
3	Регуляторні зміни	сценарії впливу змін у нормативних вимогах (правил управління ліквідністю, стандартів достатності буферів ліквідності тощо) на стан ліквідності банку
4	Нові ризики	сценарії впливу нових ринкових тенденцій, технологічних інновацій та інших факторів, які є неявними, але можуть створити загрози ліквідності банку в майбутньому
5	Втрата безперервності діяльності банку	сценарії впливу операційних збоїв на ефективність планів на випадок надзвичайних ситуацій, протоколів зв'язку та резервів ліквідності
6	Шоківі зміни процентної ставки	сценарії підвищення, так і зниження процентної ставки, що може вплинути на вартість депозитів, попит на кредити та вартість цінних паперів у портфелі банку.
7	Шоківі зміни вартості активів	сценарії раптового та значного зниження вартості активів банку в контексті впливу на його ліквідність
8	Шоківі відтоки коштів клієнтів	сценарії втрати певної частки джерел фінансування та здатність банку замінити втрачені джерела та підтримувати адекватні буфери ліквідності.

Рис. 3.4 Пріоритети формування сценаріїв в моделях оцінки ліквідності банку

Джерело: складено автором на основі [1, 2, 9, 10, 17, 18]

Сценарний аналіз та його результати можуть використовуватись в процедурах планування ліквідності та як складова системи стрес-тестування.

Моделі оцінки ліквідності повинні включати системи стрес-тестування, що, як правило, оцінюють спроможність банку:

- протистояти масовому вилученню коштів клієнтів протягом визначених послідовних періодів (наприклад, 5, 10, 30 днів);
- врегулювати дисбаланси строків погашення на основі моделювання розриву ліквідності за кожним з них за різних сценаріїв з урахуванням ризику пролонгації;
- бути платоспроможним шляхом моделювання сценаріїв щодо витрат на фінансування, з одного боку, та (часткового) закриття джерел фінансування, з іншого.

Кінцева мета стрес-тестування ліквідності – визначити толерантність банку (як правило, максимальну) до ризику ліквідності, тобто кількісно оцінити максимальний рівень ризику, який банк готовий прийняти у стресових (екстремальних) умовах.

Стрес-тестування ліквідності включає компоненти кількісної та якісної оцінки.

Кількісна оцінка спрямована, перш за все, на визначення масштабу та послідовності виникнення екстремальних сценаріїв та масштабу їх впливу на об'єкти, включені до оцінки ліквідності. Стрес-тести ліквідності базуються на підходах, заснованих на дисбалансах строків погашення (GAP-аналіз), які можуть доповнюватися стохастичними компонентами для фінансових інструментів, за якими наявна достатня історична база даних. Стохастичний компонент спрямований на визначення ліквідності під ризиком (максимальний розрив ліквідності протягом певного періоду часу та заданого рівня достовірності) або VaR ліквідності (максимальна вартість ліквідності при певних припущеннях). Слід зважати на те, що ці моделі адекватні у базових сценаріях та сценаріях помірному стресу, але стикаються з обмеженнями при стрес-тестуванні сильних шоків ліквідності.

Якісний компонент сконцентрований на оцінці можливостей банку з мінімізації потенційних втрат та визначенні комплексу заходів, які належить вжити для зниження ризиків ліквідності та збереження необхідного рівня фінансової стійкості.

Доцільним також є проведення реверсивних стрес-тестів, де тести використовуються для визначення набору сценаріїв, які можуть призвести до дефіциту ліквідності. Реверсивні стрес-тести та тести, що моделюють «екстремальні, але правдоподібні» сценарії, доповнюють один одного, і на цій основі дають достовірну оцінку рівня ліквідності банку. Перевага проведення такого комплексного стрес-тестування полягає в отриманні інформації про чутливість банків до конкретних факторів стресу (наприклад, втрата фінансування або ліквідних активів, зростання попиту на умовні зобов'язання) – ключові передумови для надійних результатів стрес-тестів (з урахуванням теорії «чорного лебедя»).

В узагальненому вигляді формування моделі оцінки ліквідності банку на основі врахування міжнародних стандартів представлено на рисунку 3.5.

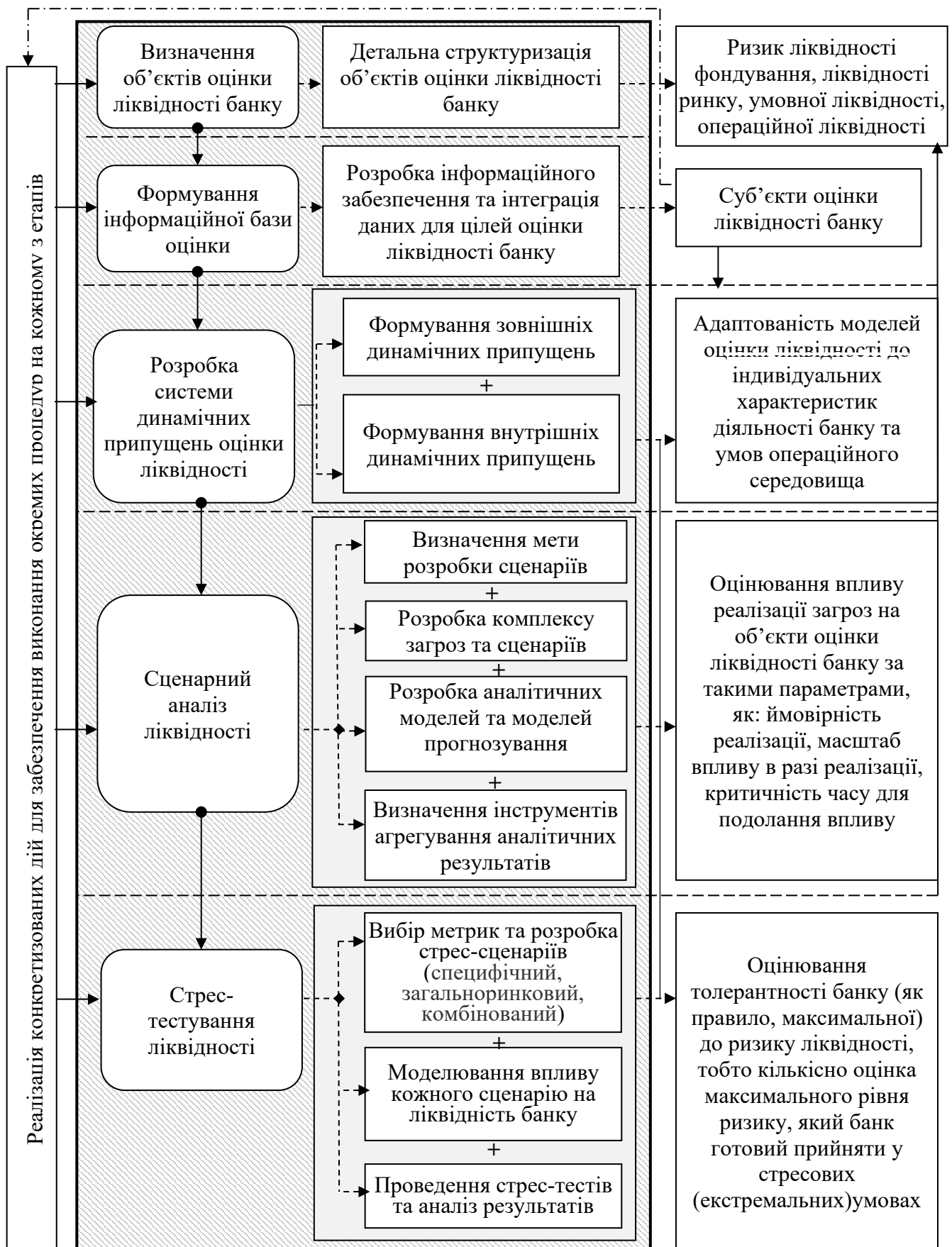

Рис. 3.5. Міжнародні стандарти моделей оцінки ліквідності

Джерело: складено автором на основі [1, 2, 9, 10, 17, 18]

Банки мають регулярно перевіряти та переглядати моделі оцінки ліквідності, щоб забезпечити їх точність, надійність та відповідність. Перевірка моделі передбачає порівняння результатів моделі з фактичними результатами, бек-тестування на основі історичних даних, оцінку адекватності припущень та обмежень моделі. Регулярний перегляд гарантує, що моделі залишаються надійними та ефективними в оцінці ліквідності.

Слід наголосити на тому, що моделі оцінки ліквідності мають характеризувати ризики ліквідності, яким піддається банк, адекватним та досить консервативним чином, беручи до уваги принцип пропорційності. Це означає, що більші банки, або банки, що мають складніші ризики, мають використовувати складніші методології оцінки ліквідності для формування якісної аналітичної бази та прийняття на цій основі ефективних управлінських рішень.

Отже, моделі оцінки ліквідності є важливими інструментами, які дозволяють банкам ідентифікувати, вимірювати та ефективно управляти ліквідністю та ризиком ліквідності. Використовуючи комплексні вхідні інформаційні дані, динамічні припущення, сценарний аналіз та стрес-тестування, банки можуть покращити свою здатність оцінювати та контролювати ліквідність та забезпечувати фінансову стійкість.

3.2. Науково-методичне забезпечення моделювання поведінки продуктів без визначеного строку погашення

Для оптимізації управління ліквідністю банку та управління ризиками ліквідності важливо використовувати відповідні моделі для прогнозування профілів грошових потоків. Це підвищує актуальність визначення кількісних характеристик продуктів без визначеного строку погашення зі стохастичним профілем грошових потоків. На поточному етапі функціонування банківської системи це можна пояснити, з одного боку, міжнародними та національними наглядовими вимогами та

рекомендаціями [2, 9, 10, 17, 18, 64], але, з іншого боку, і безперервним і значним зростанням обсягу депозитів до запитання як типового продукту без визначеного строку погашення на балансі банків. Зазначена ситуація повною мірою спостерігається і в діяльності АТ «Райффайзен Банк» (рис. 3.6).

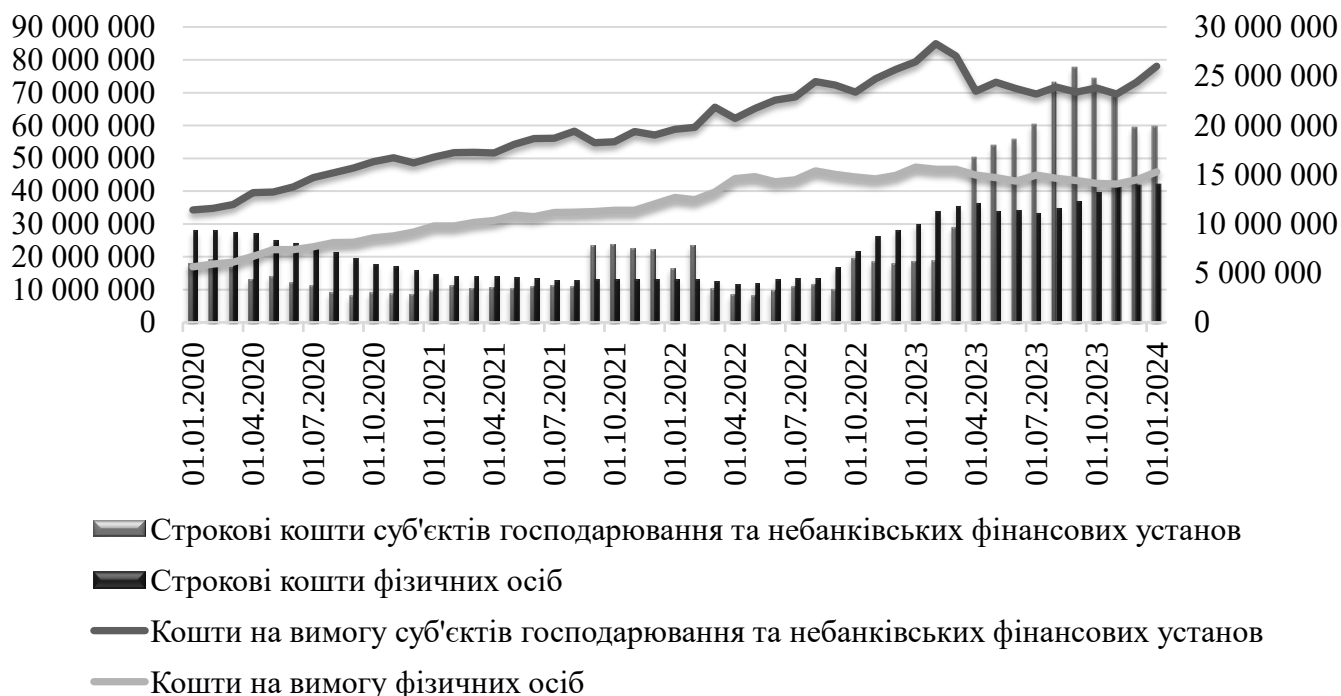

Рис. 3.6. Динаміка ключових компонентів зобов'язань АТ «Райффайзен Банк» з 01.01.2020 по 01.01.2024, тис. грн

Джерело: розраховано автором на основі [23]

У рамках цього дослідження продукти без визначеного строку погашення розглядаються як продукти, структуру грошових потоків яких неможливо визначити детерміновано, оскільки в договорі відсутні узгоджені строки погашення та / або фіксована процентна ставка.

За результатами проведеного дослідження ми визначили, що наразі відсутні чіткі рекомендації наглядових органів щодо вибору методу кількісної оцінки ризику мінливості грошових потоків у контексті оцінки ліквідності. Керівництво Європейського Центрального Банку (далі – ЄЦБ) визначає, що обрані банком процедури та припущення у цій сфері «мають бути надійними, стабільними, чутливими до ризику та достатньо консервативними, щоб кількісно визначати відтік ліквідності» [9]. Також існує додаткова вимога, щоб ці методи були цілком зрозумілі

та відповідали ситуації та профілю ризику банку [9].

Отже, зважаючи на тенденції формування ресурсної бази банків України з постійним збільшенням частки коштів на рахунках клієнтів до запитання та нормативними вимогами, стає все більш важливим, щоб банки надійно та точно визначали строки погашення своїх портфелів. У цих умовах актуалізується потреба в формуванні кількісних моделей моделювання поведінки продуктів без визначеного строку погашення, основними з яких є депозити до запитання.

За результатами дослідження визначено, що для моделювання прогнозних грошових потоків ліквідності широко використовуються параметричні методи. Вони базуються на однаковій поведінці коливань грошових потоків у два різні моменти часу та апроксимацію на основі історичних даних. Типовими моделями розподілу, що застосовуються в цьому контексті, є стандартний нормальний розподіл та логарифмічно нормальний розподіл. Оскільки передбачається постійний розподіл у часі, результати параметричних методів не враховують трендові та сезонні складові. Однак, за потреби їх також можна комбінувати з регресійними моделями (наприклад, лінійної, експоненціальної, синус / косинусної) [12].

Попри недиференційовану апроксимацію всіх грошових потоків ліквідності, наприклад, за допомогою стандартного нормального розподілу, на нашу думку, цей метод є корисним розширенням якісної оцінки, оскільки кількісні результати є достовірними. Крім того, через низький рівень складності параметричні методи досить ресурсоефективні та забезпечують надійні результати навіть на основі обмеженого обсягу даних. Таким чином, їх можна запровадити в діяльність банків без суттєвих додаткових фінансових витрат та навантаження на персонал [12].

Щоб підвищити точність моделювання грошових потоків ліквідності, доцільно використовувати складніші методи з більшою гнучкістю параметризації. Однак ці методи вимагають високоякісного та детального набору даних, щоб досягти значної переваги перед простими параметричними методами. У цьому випадку додаткові зусилля щодо підвищення якості інформаційної бази моделювання необхідно порівняти зі зростанням якості отриманих аналітичних даних, щоб забезпечити її пропорційність. Однак, якщо ці умови дотримані, банківським аналітикам доцільно

використовувати вдосконалені моделі часових рядів. На поточному етапі все більшої актуальності та уваги в контексті моделювання грошових потоків ліквідності набувають методи на основі ARIMA, що прогнозують часові ряди, базуючись на припущенні, що кожне значення у певний момент часу t залежить від значень часового ряду до t , та включають авторегресійні, інтегровані та ковзні середні компоненти. Таким чином, модель може бути апроксимована за допомогою історичних часових рядів та прогнозів на цій основі [12].

Результати прогнозування залишків коштів до запитання фізичних осіб АТ «Райффайзен Банк» на основі ARIMA на 2025 рік представлені на рисунку 3.7.

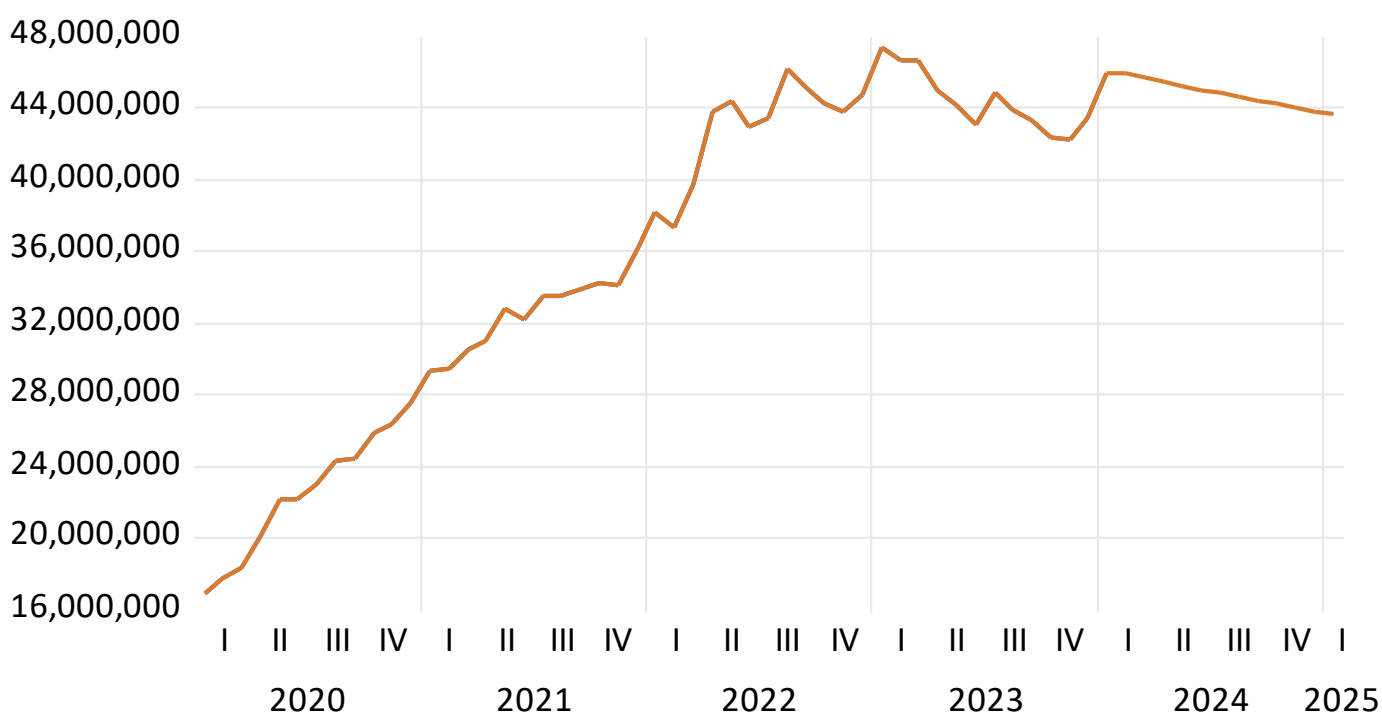

Рис. 3.7. Результати прогнозування залишків коштів до запитання на рахунках фізичних осіб АТ «Райффайзен Банк» на 2025 рік, тис. грн

Джерело: побудовано автором з використанням EViews на основі [23]

Представлені дані свідчать, що тренди залишків коштів фізичних осіб на поточних рахунках в АТ «Райффайзен Банк» на 2025 рік мають нисхідний характер, що може мати негативний вплив на рівень його ліквідності. Зважаючи на ці результати, менеджмент банку, базуючись на даних про щоденні залишки на рахунках клієнтів, має провести поглиблену оцінку цих джерел фінансування.

Результати прогнозування залишків коштів до запитання на рахунках суб'єктів

господарювання АТ «Райффайзен Банк» на 2025 рік представлені на рисунку 3.8.

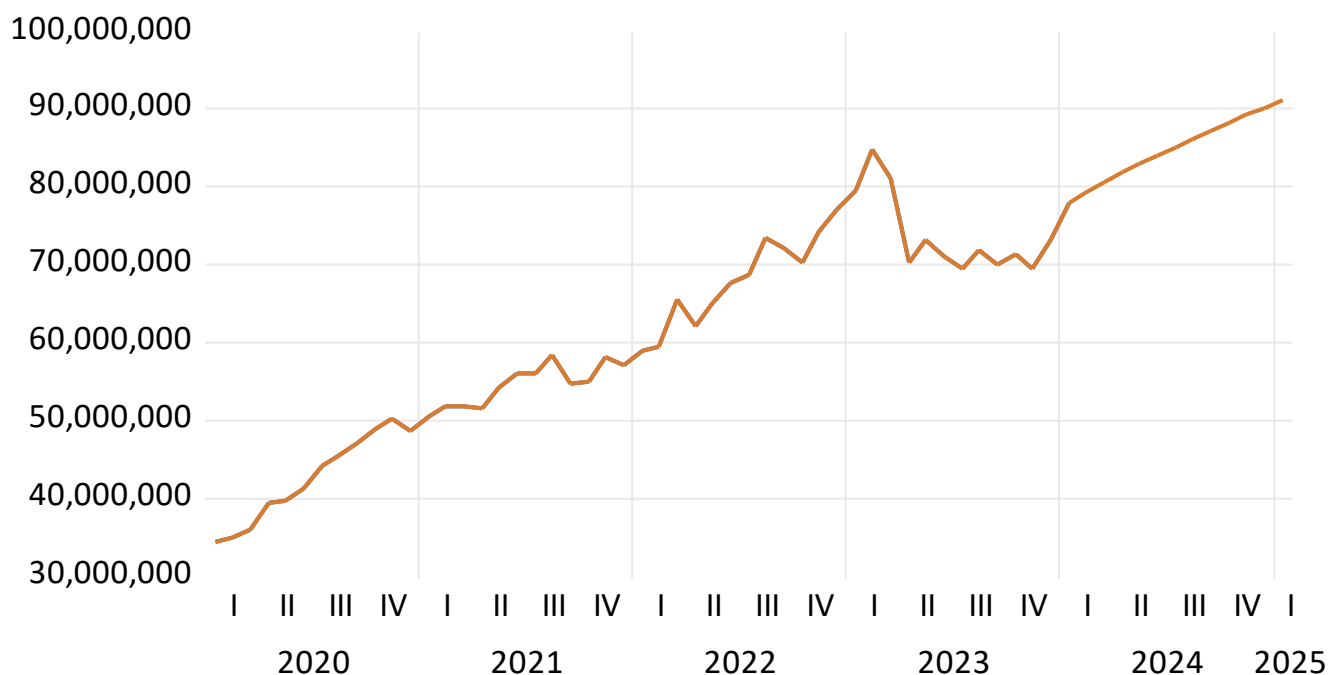

Рис. 3.8. Результати прогнозування залишків коштів до запитання на рахунках суб'єктів господарювання в АТ «Райффайзен Банк» на 2025 рік, тис. грн

Джерело: побудовано автором з використанням EViews на основі [23]

Представлені дані свідчать, що тренди в залишках коштів суб'єктів господарювання на поточних рахунках на 2025 рік мають висхідний характер, що, за умови їх стабільності, матиме позитивний вплив на рівень ліквідності банку.

Модель ARIMA має багато розширень. Модель ARIMAX (Autoregressive Integrated Moving Average with Exogenous Variables) дозволяє враховувати вплив екзогенних змінних на залежну змінну. Це є перевагою в контексті прогнозування руху коштів на рахунках до запитання, оскільки, як зазначалось вище, їх обсяг значною мірою визначається зовнішніми факторами (наприклад, зростанням процентних ставок, інфляцією). Оскільки зовнішні впливи з часом змінюють загальні умови, такі тенденції можна виокремити лише за допомогою екзогенних змінних. Модель SARIMA (Seasonal Autoregressive Integrated Moving Average) дозволяє враховувати сезонні зміни в часовому ряді. Депозити до запитання, як правило, мають перманентні закономірності з сезонною періодичністю, які якісно відтворюються саме цією моделлю. Модель SARIMAX (Seasonal Autoregressive Integrated Moving

Average with Exogenous Factors) є розширенням моделі SARIMA, та дозволяє враховувати вплив екзогенних змінних та сезонних факторів на часовий ряд [12].

Хоча параметри моделі можна об'єктивно оцінити за допомогою методів найменших квадратів та максимальної правдоподібності, правильний вибір параметрів специфікації має велике значення для надійного прогнозування часового ряду та є найбільшою проблемою при моделюванні грошових потоків продуктів без визначеного строку погашення насамперед депозитів до запитання [12].

Порівняльна характеристика методів, який доцільно використовувати для моделювання поведінки продуктів без визначеного строку погашення представлена в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Порівняльна характеристика методів моделювання поведінки продуктів без
визначеного строку погашення

Параметр порівняння	Методи		Моделі часових рядів
	евристичні	параметричні	
Якісні критерії			
Порівнянність	*	*****	*****
Надійність	**	****	*****
точність	*	***	*****
Робастність	*	**	*****
Зрозумілість	**	****	****
Ефективність (результат до витрат)			
Збір даних	**	***	****
Обчислювальна потужність	*	**	***
Впровадження	*	**	***
Обслуговування та поточні витрати	*	**	***
Додаткові характеристики	Відсутність кількісних результатів оцінювання	Можливість застосування навіть за обмеженої доступності даних. Кількісні результати, які можливо порівнювати. Легкість імплементації (використання електронних таблиць)	Висока якість результатів. Вищий рівень ресурсомісткості порівняно з іншими методами. Можливість урахування зовнішніх та сезонних факторів. Інтеграція з загальними мовами програмування.

Примітка: оцінка рівня від * (низький) до ***** (високий)

Джерело: узагальнено автором на основі [12]

Узагальнивши зазначене, можна зробити висновок, що методи моделювання на основі ARIMA дозволяють досягти точніших результатів у прогнозуванні поведінки банківських продуктів без визначеного строку погашення. Ключовою вимогою до застосування методів цієї групи є доступність вхідних даних щодо цих продуктів (наприклад, залишків коштів на рахунках до запитання) протягом тривалого часу з короткостроковою періодичністю (переважно щодня).

Крім класичних методів прогнозування, охарактеризованих вище, для моделювання поведінки банківських продуктів без визначеного строку погашення можуть використовуватись моделі, створені за допомогою методів машинного навчання. Порівняно з класичними методами, їх перевагою є те, що моделі можна навчати з використанням будь-яких даних на додаток до стандартних історичних даних щодо поведінки цих банківських продуктів. Це дозволяє враховувати додаткові фактори, що впливають на грошові потоки ліквідності (наприклад, дані про клієнтів, кількісні характеристики рахунків, ринкові дані). Інтеграція цієї інформації в модель дозволить сформувати профілі клієнтів на основі їх поведінкових характеристик та групувати клієнтів у однорідні кластери. Вивчення профілів грошових потоків цих кластерів може значно підвищити точність прогнозу руху грошових коштів.

Недоліками моделювання на основі машинного навчання є нестача даних, адже на рівні окремих продуктів необхідний обсяг історичних даних відсутній або доступний лише з щомісячною періодичністю. Відповідно, це означає, що вибірки даних занадто малі для формування надійних прогнозів. З іншого боку, якщо є часові ряди необхідної тривалості, їх репрезентативність має бути проаналізована. Також проблему може становити відсутність прозорості результатів моделі («алгоритми «чорної скриньки»»), що ускладнить інтерпретацію отриманих аналітичних результатів банківським менеджментом та наглядовими органами.

Відповідно до принципу пропорційності обрана для прогнозування модель має залежати від бізнес-моделі та складності діяльності банку. При цьому при прийнятті рішення пріоритет має надаватись простішому підходу порівняно зі складною моделлю, якщо з її допомогою можна досягти якісних результатів прогнозування, що відповідають цілям оцінювання та наглядовим вимогам.

Висновки до розділу 3

За результатами проведення досліджень запропоновано рекомендації щодо моделей оцінки ліквідності банку, що враховує міжнародні стандарти.

Встановлено, що моделі оцінки ліквідності є інструментами, які дозволяють банкам ідентифікувати, вимірювати та ефективно управляти ліквідністю та ризиком ліквідності. Використовуючи комплексні вхідні інформаційні дані, динамічні припущення (щодо впливу зовнішніх та внутрішніх факторів), сценарний аналіз та стрес-тестування (пряме та реверсивне), банки можуть покращити свою здатність оцінювати та контролювати ліквідність та забезпечувати фінансову стійкість.

Визначено, що моделі оцінки ліквідності мають характеризувати ризики ліквідності, яким піддається банк, адекватним та досить консервативним чином, беручи до уваги принцип пропорційності. Це означає, що більші банки, або банки, що мають складніші ризики, мають використовувати складніші методології оцінки ліквідності для формування якісної аналітичної бази та прийняття на цій основі ефективних управлінських рішень.

Для забезпечення якості моделей оцінки ліквідності (точність, надійність та відповідність) доведено необхідність їх регулярної перевірки та перегляду. Перевірка моделі передбачає порівняння результатів моделі з фактичними результатами, бек-тестування на основі історичних даних, оцінку адекватності припущень та обмежень моделі. Регулярний перегляд гарантує, що моделі залишаються надійними та ефективними в оцінці ліквідності.

У роботі доведено необхідність моделювання поведінки продуктів без визначеного строку погашення. За результатами дослідження кількісних підходів до моделювання грошових потоків ліквідності для продуктів без визначеного строку погашення ми дійшли висновку, що універсальна методологія відсутня. Визначено, що для досягнення цілей моделювання можуть використовуватись параметричні методи, методи на основі ARIMA та її різновиди ARIMAX, SARIMA, SARIMAX, методи на основі машинного навчання.

Встановлено, що у процесі прийняття рішення щодо використання в практичній діяльності банку переваги та недоліки відповідних інструментів мають бути зважені індивідуально для кожного банку з урахуванням специфіки його діяльності, бізнес-моделі та складності операцій, та доступності інформаційної бази. При цьому при прийнятті остаточного рішення пріоритет має надаватись простішому методу порівняно зі складною моделлю, якщо з її допомогою можна досягти якісних результатів прогнозування, що відповідають цілям оцінювання та наглядовим вимогам.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження зроблено наступні висновки:

1. Ліквідність банку – це явище, що характеризує спроможність банку розраховуватися за зобов'язаннями та надавати конкурентоспроможні послуги за умови забезпечення ефективності діяльності (контрольованості витрат та отримання цільового прибутку).

2. Встановлено, що при побудові системи оцінки ліквідності банку слід враховувати:

- взаємозв'язки та взаємозалежності в ієрархічній системі «ліквідність банківської системи – ліквідність банку – ліквідність балансу банку – ліквідність активів та пасивів банку»;

- систему класифікаційних ознак ліквідності: обсяг, результат, строк, зміна з часом, рівень управління та джерело;

- зовнішні (глобальні, політичні, економічні, соціальні, технологічні), внутрішні специфічні (достатність власного капіталу, якість активів та пасивів, ринкові ризики, збалансованість активів та пасивів) та внутрішні загальні (стратегія та місія, стратегія управління ліквідністю, характеристика та склад власників, спеціалізація банку та його клієнтська база, організаційна побудова та розподіл повноважень підрозділів банку, кваліфікація кадрів, операційний ризик), що визначають її поточний рівень та можуть змінювати її в майбутньому.

3. Визначено, що в системі управління ліквідністю оцінка є одним з інструментів управління, тобто функціональною підсистемою, що забезпечує інформаційну базу для планування, контролю та регулювання, оцінки ефективності управління ліквідністю банку на основі використання горизонтального, вертикального, порівняльного, коефіцієнтного, структурного методів, методу непараметричної статистики, методу GAP, сценарного аналізу та стрес-тестування.

4. З'ясовано, що основні міжнародні стандарти оцінки ліквідності банків визначаються Базелем III, яким запроваджено коефіцієнт покриття ліквідності та

коефіцієнт чистого стабільного фінансування. SREP, запроваджений регуляторними органами світу, в тому числі НБУ, передбачає постійний моніторинг, стрес-тестування та оцінку позиції ліквідності банків, механізмів управління ризиками та планів фінансування на випадок непередбачених обставин. МСФЗ вимагає від банків розкривати у фінансовій звітності відповідну інформацію про практику управління ризиком ліквідності, а також рівень ризику ліквідності.

5. Визначено, що в результаті ефективної системи оцінки та управління ліквідністю АТ «Райффайзен Банк», який виступив базою дослідження, забезпечено достатній рівень ліквідності, що підтверджується дотриманням пруденційних нормативів ліквідності, встановлених Національним банком України, та значеннями додаткових коефіцієнтів ліквідності.

Зважаючи на невизначеність операційного середовища в умовах війни, менеджментом банку має приділятися постійна увага зниженню ризику фондування, оскільки ресурсна база банку переважно сформована з залишків коштів на поточних рахунках фізичних та юридичних осіб.

Якість активів в поточний момент не здійснює негативного тиску на ліквідність банку. АТ «Райффайзен Банк» сформовано буфери ліквідності, необхідні для захисту від можливих несприятливих змін операційного середовища. Дохідні активи є диверсифікованими, значні концентрації в певному типі активів відсутні. Погіршення якості кредитного портфеля внаслідок впливу воєнних дій може створити загрозу для ліквідності банку шляхом зниження здатності позичальників виконувати свої зобов'язання, що негативно вплине на грошові потоки.

На ліквідність АТ «Райффайзен Банк» значною мірою впливають розриви (дисбаланси) ліквідності через перевищення короткострокових зобов'язань над короткостроковими активами. Відповідно, цей фактор у разі погіршення операційного середовища може спровокувати вразливість банку до кризи ліквідності.

6. Умови невизначеного операційного середовища у банківській сфері, що характеризуються такими факторами, як економічна нестабільність, зміни в ринкових умовах, політичні та регуляторні ризики, а також зміни в поведінці споживачів та конкурентів, вимагають наявності моделей оцінки ліквідності, які можуть

враховувати цей комплексний набір факторів, та базуватись на міжнародних стандартах та кращих практиках. Це передбачає наявність комплексних вхідних інформаційних даних, системи динамічних припущень щодо впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, використання сценарного аналізу та стрес-тестування (прямого та реверсивного). Ці елементи сприяють створенню більш точних та надійних моделей оцінки ліквідності, які допомагають банкам ефективно управляти своїм ризиком у невизначеному операційному середовищі.

7. Автором доведено необхідність моделювання поведінки продуктів без визначеного строку погашення, що формують значні позиції на балансі банків України, в тому числі АТ «Райффайзен Банк».

Визначено, що для досягнення цілей моделювання можуть використовуватись параметричні методи, методи на основі ARIMA та її різновиди ARIMAX, SARIMA, SARIMAX, методи на основі машинного навчання. Встановлено, що у процесі прийняття рішення щодо використання в діяльності банку переваги та недоліки інструментів мають бути зважені індивідуально для кожного банку з урахуванням специфіки його діяльності, доступності інформаційної бази та досягнення цілей оцінювання та наглядових вимог з мінімальними витратами всіх типів ресурсів.

8. Станом на останню звітну дату основу зобов'язань АТ «Райффайзен Банк» формують залишки коштів на поточних рахунках фізичних та юридичних осіб – 74 % станом на 01.01.2024. З одного боку, це знижує вартість ресурсної бази, з іншого – спричиняє зростання ризику ліквідності через чутливість цієї складової зобов'язань до впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, що може спричинити відтік коштів.

Зважаючи на це, в роботі проведено апробацію використання методу ARIMA для прогнозування коштів на поточних рахунках банку. Визначено, що тренди залишків коштів фізичних осіб на поточних рахунках банку на 2025 рік мають нисхідний характер, що може мати негативний вплив на рівень його ліквідності. Тренди в залишках коштів суб'єктів господарювання на поточних рахунках на 2025 рік мають висхідний характер, що, за умови їх стабільності, матиме позитивний вплив на рівень ліквідності банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Barnhill T., Schumacher L. Modeling Correlated Systemic Liquidity and Solvency Risks in a Financial Environment with Incomplete Information. *IMF Working Paper*. 2011. № 11/263. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=25356> (дата звернення 12.04.2024).
2. Basel III: International Framework for Liquidity Risk Measurement, Standards and Monitoring. *Basel Committee on Banking Supervision*. 2010. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs188.pdf> (дата звернення 12.04.2024).
3. Berger A. N., Bouwman C. H. Bank liquidity creation. *Review of Financial Studies*. 2009. № 22 (9). P. 3779-3837.
4. Bertrand J., Klein P. O., Soula J. L. Liquidity creation and trust environment. *Journal of Financial Services Research*. 2021. P. 1-32.
5. Bhati S., DeZoysa A., Jitaree W. Determinants of liquidity in nationalised banks of India. *World Finance & Banking Symposium*. 2015. P. 1-11. URL: world-finance-conference.com/papers_wfc/173.pdf. (дата звернення 12.04.2024).
6. Bunda I., Desquilbet J.B. The bank liquidity smile across exchange rate regime. *International Economic Journal*. 2008. № 22 (3). P. 361-386.
7. Delechat C., Arbelaez C. H., Muthoor M.P.S., Vtyurina S. The determinants of banks' liquidity buffers in Central America. *International Monetary Fund*. 2012. WP/12/301. 43 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp12301.pdf> (дата звернення 12.04.2024).
8. Dinger V. Do foreign-owned banks affect banking system liquidity risk?. *Journal of Comparative Economics*. 2009. № 37 (4). P. 647-657.
9. ECB Guide to the internal liquidity adequacy assessment process. *European Central Bank*. 2018. 34 p. URL: https://www.bankingsupervision.europa.eu/ecb/pub/pdf/ssm.ilaap_guide_201811.en.pdf (дата звернення 12.04.2024).

10. EU Banks Liquidity Stress Tests and Contingency Funding Plans. *European Central Bank*. 2008. URL: <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/eubanksliquiditystresstesting200811en.pdf> (дата звернення 12.04.2024).
11. Horváth R., Seidler J., Weill L. Bank Capital and Liquidity Creation: Granger-Causality Evidence. *Journal of Financial Services Research*. 2014. № 45 (3). P. 341-361.
12. Hyndman R. J., Athanasopoulos G. *Forecasting: principles and practice*, 3rd edition, OTexts: Melbourne, Australia. 2021. URL: [OTexts.com/fpp3](https://otexts.com/fpp3) (дата звернення 12.04.2024).
13. Lartey V. C., Antwi S., Boadi E. K. The relationship between liquidity and profitability of listed banks in Ghana. *International Journal of Business and Social Science*. 2013. № 4 (3). P. 48-56.
14. Matz L., Neu P. *Liquidity risk measurement and management: A practitioner's guide to global best practices* (Vol. 408). John Wiley & Sons, 2006. 351 p.
15. Moussa M. A. B. The determinants of bank liquidity: case of Tunisia *International Journal of Economics and Financial Issues*. 2015. № 5 (1). P. 249-259.
16. Munteanu I. Bank liquidity and its determinants in Romania. *Procedia Economics and Finance*. 2012. № 3. P. 993-998.
17. Ong L. L. A Guide to IMF Stress Testing Methods and Model. *International Monetary Fund*. 2014. 612 p. URL: <https://doi.org/10.5089/9781484368589.071> (дата звернення 12.04.2024).
18. Operational guidance for banks on the measurement and reporting of the liquidity situation in resolution. *The Single Resolution Board*. 2023. 18 p. URL: https://www.srb.europa.eu/system/files/media/document/2023-06-16_Operational-Guidance-on-Liquidity-in-Resolution.pdf (дата звернення 12.04.2024).
19. Snjawi S., Essa S. The Role of Liquidity Indicators to Assess Its Risks and Enhance Capital Adequacy in Banking Activity *Journal of Economics and Administrative Sciences*. 2021. vol. 27, no. 130, P. 243-55. URL: <https://doi.org/10.33095/jeas.v27i130.2218> (дата звернення 12.04.2024).

20. Vodova P. Liquidity of Czech commercial banks and its determinants. *International Journal of Mathematical Models and Methods in Applied Sciences*. 2011. № 5(6). P. 1060-1067.
21. Аналіз банківської діяльності : підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко. К.: КНЕУ, 2004. 599 с.
22. Андросова О. Ф., Пекарський Д. С. Ліквідність банківської системи України: сучасний стан та проблеми регулювання. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 1(25). С. 139–145.
23. Балансові дані банків. *Національний банк України*. 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1> (дата звернення: 06.03.2024).
24. Безвух С. В. Ліквідність банку: сутність та фактори впливу. *Ефективна економіка*. 2015. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4650> (дата звернення: 06.03.2024).
25. Бойко А. С. Фактори впливу на забезпечення банківської ліквідності в Україні. *Агросвіт*. 2018. № 11. С. 43-47.
26. Бормотова М. В., Луценко І. В. Деякі аспекти дефініції поняття ліквідність банку. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. № 58. С. 307-308.
27. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 слів / ред. В. Т. Бусел. К.: Ірпінь : Перун, 2007. 1736 с.
28. Галицька Е., Висоцька Л. Удосконалення системи показників ліквідності комерційних банків. *Банківська справа*. 2002. № 2. С. 19-25.
29. Глосарій. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 06.09.2023).
30. Дем'яненко А. Л., Меченко В. Ю. Підвищення ефективності управління ризиком ліквідності банків в умовах фінансової нестабільності. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2012. № 1(12).
31. Дзюблюк О., Рудан В. Управління ліквідністю банківської системи України : монографія. Тернопіль «Вектор». 2016. 290 с.
32. Довгань Ж. М. Менеджмент у банку : підручник. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 512 с.

- 33.Енциклопедія банківської справи України: довідкове видання / НБУ, Ін-т незалежних експертів ; ред. В. С. Стельмах. К. : Молодь : Ін Юре, 2001. 680 с.
- 34.Звіт керівництва (Звіт про управління) та окрема фінансова звітність за рік, що закінчився 31 грудня 2020 року зі звітом незалежного аудитора. *Акціонерне товариство «Райффайзен Банк»*. <https://raiffeisen.ua/storage/files/20-rba-conso-ukr-financial-statements-1-1-1-1-1-1.pdf> (дата звернення: 28.03.2023).
- 35.Звіт керівництва (Звіт про управління) та окрема фінансова звітність за рік, що закінчився 31 грудня 2021 року зі звітом незалежного аудитора. *Акціонерне товариство «Райффайзен Банк»*. <https://raiffeisen.ua/storage/files/raiffeisen-bank-consolidated-ukr-1-1-1-1-1-1.pdf> (дата звернення: 28.03.2023).
- 36.Звіт керівництва (Звіт про управління) та окрема фінансова звітність за рік, що закінчився 31 грудня 2022 року зі звітом незалежного аудитора. *Акціонерне товариство «Райффайзен Банк»*. <https://raiffeisen.ua/storage/files/raiffeisen-bank-22fsu-separate-isa-with-signatures.pdf> (дата звернення: 28.03.2023).
- 37.Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2023 року. Національний банк України. 2024. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2023-N1.pdf?v=4 (дата звернення: 16.03.2024).
- 38.Значення економічних нормативів в розрізі банків. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442 (дата звернення: 16.03.2024).
- 39.Івашук О. І. Концептуальні підходи до ліквідності банку як об'єкту фінансового управління. *Галицький економічний вісник*. 2010. № 2 (27). С. 163-169.
- 40.Івасів І. Б. Ліквідність банку в умовах маркетингоорієнтованого менеджменту. *Фінанси України*. 2003. № 1. С.109-116.
- 41.Івченко А. О. Тлумачний словник української мови. Х. : Фоліо, 2007. 540 с.
- 42.Карелов М. В. Економічна сутність та методи оцінки ліквідності банку. *Гроші, фінанси і кредит*. 2017. № 17. С. 654-657.

- 43.Карпець О. С., Сергієнко О. А., Бабенко М. В. Аналітико-прикладний інструментарій оцінки і прогнозування ліквідності банківських установ. *Бізнес Інформ*. 2017. № 10. С. 306-313.
- 44.Карчева Г. Використання методів непараметричної статистики для оцінки ризику ліквідності банків. *Вісник Національного банку України*. 2007. №7. С.31-40.
- 45.Короткий тлумачний словник української мови: близько 7000 слів / ред. Д. Г. Гринчишин. К. : Просвіта, 2004. 608 с.
- 46.Косарева І. П., Крамська Д. О. "Ліквідність банку: сутність та вплив основних факторів на діяльність банків." ("УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ БАНКІВ - ResearchGate") *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 29. С. 99-103
- 47.Косов А. С. Міжнародний досвід регулювання банківської ліквідності та можливості його реалізації в Україні. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 5(16). С. 286-294. URL: http://rev.kpu.zp.ua/journals/2019/5_16_uk/51.pdf.
- 48.Криклій О. А., Ребрик Ю. С. Система комплексного управління ліквідністю банку. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2010. Т. 8. С. 9-17.
- 49.Криклій О. А., Рябіченко Д. О. Методичне забезпечення аналізу ліквідності банку в посткризових умовах. *Ефективна економіка*. 2012. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1249> (дата звернення: 16.03.2024).
- 50.Лисьонкова Н. М., Єрмоленко О. М., Гармай І. Ю. Сутність та оцінка ліквідності банку. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 5 (16). С. 295-300.
- 51.Литвинюк М., Демиденко В. Ліквідність банку та банківської системи як показник ефективності діяльності банку та її вплив на прибутковість комерційного банку. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 631–636.
- 52.Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду: науково-аналітичні матеріали / Стельмах В. С., Міщенко В. І.,

- Крилова В. В., Набок Р. М., Приходько О. Г., Грищук Н. В.. К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень., 2008. 286 с.
- 53.Макаренко Ю. П., Сущенко Т. В. Аналіз управління ліквідністю банку. *Ефективна економіка*. 2022. № 1.
URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9873> (дата звернення: 16.03.2024).
- 54.Малахова О. Л., Рудан В. Я. Теоретичні засади банківської ліквідності та фактори, що її визначають. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2010. Вип. 6. Т. 1. С. 217-223.
- 55.Методика розрахунку коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR): Рішення Правління НБУ № 101-рш від 15.02.2018.
URL: <https://bank.gov.ua/document/download?docId=64531891> (дата звернення: 16.03.2024).
- 56.Методика розрахунку коефіцієнта чистого стабільного фінансування (NSFR), затверджена Постановою Правління Національного банку України від 24.12.2019 № 1001-рш. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1001500-19#n11> (дата звернення: 16.03.2024).
- 57.Новосьолова О. С. Ліквідність банку та банківської системи України як індикатор ефективності банківської діяльності. Вчені записки. 2020. С. 202076. https://econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/31_70_3/31_70_3_2.pdf#page=82.
- 58.Олійник Д. М. Ліквідність комерційного банку: управління та регулювання. Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.04.01. К.: Київ. нац. екон. ун-т. <http://www.lib.ua-ru.net/inode/35123.html>
- 59.Основні показники діяльності банків України. *Національний банк України*. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798 (дата звернення: 16.03.2024).
- 60.Оцінка стійкості банків України. 2023 рік. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Resilience_Assessment_Results_2023.pdf?v=7 (дата звернення: 12.04.2024).

- 61.Павленко Л. Д., Ткаченко А. П. Ризик-фактори ліквідності банку та методи їх оцінювання в умовах волатильності банківської системи України. *Ефективна економіка*. 2020. № 6. URL:<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7946> (дата звернення: 16.03.2024).
- 62.Прикладна економетрика : навч. посіб. : у двох частинах. Частина 1 : / Л. С. Гур'янова, Т. С. Клебанова, С. В. Прокопович та ін. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. 235 с.
- 63.Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7.12.2000 № 2121-III [зі змін. та доп.]. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0946-05> (дата звернення: 12.04.2024).
- 64.Про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах: Положення, затверджене постановою правління НБУ 11.06.2018 № 64 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Tex> (дата звернення: 12.04.2024).
- 65.Про особливості регулювання ліквідності банків у період дії воєнного стану: Положення, затверджене постановою Правління НБУ від 24.02.2022 № 22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0022500-22#Text> (дата звернення: 12.04.2024).
- 66.Про плани відновлення діяльності банків України та банківських груп: Положення, затверджене постановою правління НБУ 18.07.2019 № 95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0095500-19#Text> (дата звернення: 12.04.2024).
- 67.Про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Інструкція, затверджена Постановою Правління НБУ № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01> (дата звернення: 12.04.2024).
- 68.Пугачова В. І., Погореленко Н. П., Христофорова, О. М. Розвиток аналітичного інструментарію регулювання ліквідності банків. *Вісник Одеського національного університету*. 2009. № 24, Вип. 4. С. 145-150.

- 69.Путінцева Т. Сутність ліквідності комерційних банків. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. 2019. № 2 (35-36). С. 73–80. [https://doi.org/10.18371/2221-755x2-3\(35-36\)2019193937](https://doi.org/10.18371/2221-755x2-3(35-36)2019193937)
- 70.Ребрик Ю. С. Аналіз ліквідності банку в умовах нестабільності фінансових ринків. *Економічний аналіз*. 2010. Випуск 5С. 326-328.
- 71.Ребрик Ю. С. Стрес-тестування як інструмент оцінки ризику ліквідності банку. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2009. Т. 25. С. 338-342.
- 72.Рейтинг надійних банків України 2024. *Forinsurer*. URL: <https://forinsurer.com/rating-banks> (дата звернення: 12.04.2024).
- 73.Рейтинг стійкості банків. *Портал «Мінфін»*. URL: <https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/?date=2023-07-01> (дата звернення: 02.03.2024).
- 74.Рудан В. Я. Управління ліквідністю банківської системи України: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Тернопіль, 2016. 24 с.
- 75.Рябіченко Д. О. Розвиток системи управління ліквідністю банку з урахуванням інтересів та впливу стейкхолдерів : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Суми, 2015. 244 с.
- 76.Сало І. В., Криклій О.А. Фінансовий менеджмент банку : навчальний посібник Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. 314 с.
- 77.Сидорчук Я. Ю. Особливості підходів щодо визначення і оцінки платоспроможності та ліквідності банківських установ. *Modern Economics*. 2017. № 6. С. 176-183. <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/6-2017/UKR/sidorchuk.pdf>
- 78.Стандарти управління ліквідністю банків: департамент фінансової стабільності НБУ. *Національний банк України*. 2018. 18 с. URL:<https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=69900831> (дата звернення: 12.04.2024).

79. Статистика. Дані про обсяги кредитів та частку непрацюючих кредитів у розрізі банків України з 2006 року. *Національний банк України*. 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl> (дата звернення: 12.04.2024).
80. Статистика. *Національний банк України*. 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic> (дата звернення: 12.04.2024).
81. Фуксман О. Ю. Побудова антикризової підсистеми управління ліквідністю банку на основі інтегральної оцінки. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2016. Випуск 1, Т.1. С. 411-418.
82. Фусман О. Ліквідність у забезпеченні стабільності банку. *Вісник КНТЕУ*. 2013. № 4. С. 57–68.
83. Христофорова О. М., Мінасян М. Т. Ліквідність банківської системи та практичні аспекти її забезпечення в сучасних умовах України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2019. № (36). С. 109-114.
84. Шийко В.І. Оцінювання управління ліквідністю банківських установ. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №12. С.68-74.
85. Щибиволок З. І. Аналіз банківської діяльності : навч. посіб. К. : Знання, 2006. 311 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Теоретичні підходи визначення поняття «ліквідність банку»

Таблиця А.1

Систематизація тлумачення категорії «ліквідність банку» в літературних джерелах

Автор	Визначення категорії «ліквідність банку»
1	2
У розрізі основних його економічних ознак на основі наведених визначень	
Шийко В. І.	економічна суть (гроші, економічні відносини (виконання зобов'язань), економічні відносини (виконання зобов'язань і забезпечення розвитку), доступ до грошових коштів); своєчасність виконання зобов'язань (визначена і невизначена); розмір виконання зобов'язань (визначений і невизначений); суб'єкти, перед якими банк виконує свої зобов'язання (вкладники, позичальники, кредитори, невизначені); втрати, що зазнає банк при забезпеченні ліквідності (без втрат, при мінімальних втратах, невизначені); види зобов'язань, які виконує банк (до запитання, строкові, невизначені); джерела поповнення високоліквідних активів (внутрішні, зовнішні, невизначені).
Кількісний підхід	
Лисьонкова Н., Єрмоленко О., Гармай І.	основний показник фінансового стану банку. Цей показник призначений для захисту клієнтів у ситуаціях, коли у банку виникають непередбачені зобов'язання, які потребують погашення якомога скоріше
Якісний підхід	
Здатність банку	
Сало І., Криклій О.	виконувати свої зобов'язання (у будь-який момент за зобов'язаннями до запитання і відповідно до термінів за терміновими зобов'язаннями), маючи для цього достатню кількість готівки і безготівкових коштів
Щибиволок З.	здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань. Ліквідність передбачає не тільки проплату рахунків за дорученнями клієнтів, перекази коштів, виплати за зобов'язаннями, але й надання кредитів і гарантій, інвестування в активи та виконання інших операцій
Енциклопедія банківської справи України	здатність банку вчасно і повністю виконувати свої поточні зобов'язання, задовольняти вимоги вкладників та попит позичальників. Ліквідність банку визначається збалансуванням активи, і пасивів балансу банку, ступенем відповідності строків розміщених активів і залучених банком пасивів
Інструкція про порядок регулювання діяльності банків	забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів (надання кредитів, інші витрати)
Андросова О.	своєчасно та в повному обсязі виконувати свої грошові зобов'язання перед клієнтами. ... є важливою складовою його стійкості та фінансової стабільності, тому що банк, у якому ліквідність відповідає нормам, спроможний виконувати свої функції з мінімальними витратами
Новосьолова О.	своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання, задовольняти запити платоспроможних клієнтів на кредитні кошти за умови забезпечення позитивної маржі та виконання нормативів банківської діяльності, встановлених регулятором.

Продовження таблиці А.1

1	2
Спроможність банку	
Довгань Ж.	своєчасно і повністю відповідати за своїми зобов'язаннями; спроможність банку здійснювати активні операції;
Міщенко В., Сомик А.	своєчасно і в повному обсязі виконувати власні грошові зобов'язання, а й сприяти його розвитку на основі нарощування обсягів операцій відповідно до стратегії розвитку установи та попиту на ринку банківських послуг
Путінцева Т.	мінімізуючи витрати, вчасно перетворити свої активи в готівку і безготівкові кошти для своєчасного здійснення повних розрахунків із кредиторами, контрагентами, клієнтами за своїми реальними (відображеними в балансі коштами до запитання, депозитами, залученими міжбанківськими кредитами, коштами кредиторів й іншими запозиченими коштами) і умовними (позабалансовими: гарантіями і поручництвами, наданими банками, невикористаними кредитними лініями і виставленими акредитивами) зобов'язаннями, і забезпечення нарощування кредитно-інвестиційних портфелів з урахуванням їх оптимальної структури і якості, а також результативності й ефективності свого функціонування; досягнення максимально можливої спряженості / збалансованості активів і пасивів за строками, валютами, ціною залучених, запозичених і наданих ресурсів
Можливість банку	
Довгань Ж.	можливість щодо використання активу як засобу платежу з огляду на його здатність зберігати свою номінальну вартість незмінною

Додаток Б

Коефіцієнтна оцінка ліквідності банку

Таблиця Б.1

Коефіцієнти ліквідності балансу банку

Коефіцієнти	Алгоритм розрахунку	Економічний зміст показника	Орієнтовне значення
1. Коефіцієнт миттєвої ліквідності	$K_{мл} = \frac{K_k + K_{кр}}{Д}$	Показує можливість банку погасити коштами з каси і коррахунків зобов'язань за поточними рахунками (Д)	Не менше 20%
2. Коефіцієнт загальної ліквідності	$K_{зл} = \frac{А}{З}$	Характеризує максимальну можливість банку в погашенні зобов'язань (З) всіма активами (А)	Не менше 100%
3. Коефіцієнт відношення високоліквідних активів до дохідних	$K_{вл} = \frac{А_{вл}}{А_{р}}$	Характеризує частку високоліквідних активів (Авл) у дохідних активах (Ар)	Не менше 30%
4. Коефіцієнт співвідношення високоліквідних активів до загальних активів	$K_{вл} = \frac{А_{вл}}{А}$	Характеризує частку високоліквідних активів (Авл) в активах (А)	Не менше 20%
5. Коефіцієнт ресурсної ліквідності зобов'язань	$K_{рл} = \frac{А_{д}}{З}$	Характеризує забезпечення дохідними активами банку (Ад) його зобов'язань (З)	—
6. Коефіцієнт ліквідного співвідношення виданих кредитів і залучених депозитів (з метою визначення незбалансованої ліквідності)	$K_c = \frac{КР}{Д}$	Розкриває наскільки видані кредити (КР) забезпечені всіма залученими депозитами (Д), тобто показує чи є незбалансована ліквідність	70-80%
7. Коефіцієнт генеральної ліквідності зобов'язань	$K_{злз} = \frac{А_{вл} + А_{м}}{З}$	Розкриває здатність банку погасити зобов'язання (З) високоліквідними активами (Авл) і шляхом реалізації майна (Ам)	—

Додаток В
Аналіз капіталу АТ «Райффайзен Банк»

Таблиця В.1

Динаміка та структура капіталу АТ «Райффайзен Банк» з 01.01.2020 по 01.01.2024

	Статутний капітал	Емісійні різниці	Резервні та інші фонди банку	Резерви переоцінки	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Власний капітал
Абсолютні значення, тис. грн						
01.01.2020	6 154 516	3 033 598	2 258 859	1 004 663	564 172	13 015 808
01.01.2021	6 154 516	3 033 598	2 732 959	1 021 117	-50 515	12 891 676
01.01.2022	6 154 516	3 033 598	4 770 369	835 048	785 968	15 579 500
01.01.2023	6 154 516	3 033 598	5 576 573	710 164	1 580 196	17 055 048
01.01.2024	6 154 516	3 033 598	7 148 672	658 168	4 839 616	21 834 570
Абсолютне відхилення	0	0	4 889 813	-346 495	4 275 445	8 818 762
Темп приросту, %	0,00	0,00	216,47	-34,49	757,83	67,75
Питома вага, %						
01.01.2020	47,28	23,31	17,35	7,72	4,33	100,00
01.01.2021	47,74	23,53	21,20	7,92	-0,39	100,00
01.01.2022	39,50	19,47	30,62	5,36	5,04	100,00
01.01.2023	36,09	17,79	32,70	4,16	9,27	100,00
01.01.2024	28,19	13,89	32,74	3,01	22,16	100,00

Додаток Г

Аналіз зобов'язань АТ «Райффайзен Банк»

Таблиця Г.1

Динаміка та структура зобов'язань АТ «Райффайзен Банк» з 01.01.2020 по 01.01.2024

Значення станом на 01.01.	Кошти НБУ	Кошти банків	Кошти клієнтів	Кошти юридичних осіб	Кошти на вимогу юридичних осіб	Кошти фізичних осіб	Кошти на вимогу фізичних осіб	Фінансові зобов'язання, що обліковуються за вартістю через прибуток або збиток	Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток	Відстрочені податкові зобов'язання	Резерви за зобов'язаннями	Інші фінансові зобов'язання	Інші зобов'язання	Усього зобов'язань
Абсолютні значення, тис. грн														
2020	0	193123	66 615 719	40231219	34264990	26257140	16946462	1215	252392	109245	152090	10891108	987560	79202452
2021	3500002	238193	88 163 376	53583120	50344765	34273123	29345059	29245	234633	121066	148341	5203471	1017918	98656244
2022	399963	196169	107296762	64344649	58846835	42527303	38116241	19570	272107	84908	173420	6563785	1150246	116156929
2023	0	2376078	143520 873	85598345	79399703	57247771	47315635	21019	0	64961	582849	11800195	1127729	159493704
2024	0	239680	158530 648	98018121	78074088	59923897	45897182	45104	3646685	88180	766758	2654670	1320610	167292334
Абсолютне відхилення	0	46556	91914929	57786902	43809098	33666757	28950721	43889	3394293	-21065	614668	-8236438	333050	88089882
Темп приросту, %	X	24,11	137,98	143,64	127,85	128,22	170,84	3611,88	1344,85	-19,28	404,15	-75,63	33,72	111,22
Питома вага, %														
2020	0,00	0,24	84,11	50,80	43,26	33,15	21,40	0,00	0,32	0,14	0,19	13,75	1,25	100,00
2021	3,55	0,24	89,36	54,31	51,03	34,74	29,74	0,03	0,24	0,12	0,15	5,27	1,03	100,00
2022	0,34	0,17	92,37	55,39	50,66	36,61	32,81	0,02	0,23	0,07	0,15	5,65	0,99	100,00
2023	0,00	1,49	89,99	53,67	49,78	35,89	29,67	0,01	0,00	0,04	0,37	7,40	0,71	100,00
2024	0,00	0,14	94,76	58,59	46,67	35,82	27,44	0,03	2,18	0,05	0,46	1,59	0,79	100,00

Додаток Д
Аналіз активів АТ «Райффайзен Банк»

Таблиця Д.1

Динаміка та структура активів АТ «Райффайзен Банк» з 01.01.2020 по 01.01.2024

Значення станом на 01.01.	Грошові кошти	Фінансові активи, що обліковуються за вартістю через прибуток або збиток	Кошти в інших банках	Кредити та заборгованість клієнтів	Кредити та заборгованість юридичних осіб	Кредити та заборгованість фізичних осіб	Цінні папери, які обліковуються за через інший сукупний дохід	Цінні папери, які обліковуються за амортизованою собівартістю	Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	Інвестиційна нерухомість	Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток	Відстрочений податковий актив	Основні засоби та нематеріальні активи	Інші фінансові активи	Інші активи	Загальні активи
Абсолютні значення, тис. грн																
2020	10832776	785 492	4401974	47878523	41615852	6262672	3570498	9592306	49 155	83 153	706	95085	3769339	10987552	171698	95158660
2021	1 854051	4 487 840	9890437	46014963	39976357	6038606	8051968	19704224	49 155	87 758	706	92959	4025137	5128993	159730	113628317
2022	14029543	2 810 150	14286608	68803612	61535082	7268530	6946301	13474932	49 155	94 878	706	87664	4477789	6519993	155098	133651482
2023	19707236	6 387 982	21666807	61821553	57370468	4451085	0	49503461	49 155	70 780	113291	116447	4346454	12623391	142179	187290030
2024	28256001	7 534 350	10882132	52601719	48296517	4305202	14292705	67345495	49 155	66 079	86	161043	5047684	2 640 673	249783	203552185
Абс.відх.	17423224	6 748 858	6480158	4 723 195	6680665	-1957470	10722207	57753189	0	-17074	-620	65958	1278345	-8346879	78084	108393525
Темп прир., %	160,84	859,19	147,21	9,86	16,05	-31,26	300,30	602,08	0,00	-20,53	-87,83	69,37	33,91	-75,97	45,48	113,91
Питома вага, %																
2020	11,38	0,83	4,63	50,31	43,73	6,58	3,75	10,08	0,05	0,09	0,00	0,10	3,96	11,55	0,18	100,00
2021	12,19	3,95	8,70	40,50	35,18	5,31	7,09	17,34	0,04	0,08	0,00	0,08	3,54	4,51	0,14	100,00
2022	10,50	2,10	10,69	51,48	46,04	5,44	5,20	10,08	0,04	0,07	0,00	0,07	3,35	4,88	0,12	100,00
2023	10,52	3,41	11,57	33,01	30,63	2,38	0,00	26,43	0,03	0,04	0,06	0,06	2,32	6,74	0,08	100,00
2024	13,88	3,70	5,35	25,84	23,73	2,12	7,02	33,09	0,02	0,03	0,00	0,08	2,48	1,30	0,12	100,00

